

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Inhoud

1.	Samenvatting	4
2.	Inleiding & Leeswijzer	6
3.	Uitgangspunten MVB-beleid	6
3.1	Investment Belief	6
3.2	MVB-doelstellingen en ambitie	7
3.3	KPI's en Targets.....	8
3.3.1	Klimaatactieplan	11
3.4	Focus op thema's & Sustainable Development Goals.....	12
3.5	Convenanten, richtlijnen en wetgeving.....	12
3.5.1	IMVB-Convenant	12
3.5.2	OESO Richtlijnen en UN Guiding Principles on Business and Human Rights	13
3.5.3	Andere vrijwillige initiatieven	13
3.5.4	Wetgeving.....	13
3.6	Samenhang met overige beleid	14
4.	Implementatie van MVB-beleid	15
4.1	MVB-instrumenten.....	15
4.2	Integratie van ESG in de beleggingsportefeuille	16
4.2.1	Integratie in liquide portefeuille	16
4.2.2	Integratie in illiquide portefeuille.....	19
4.3	Uitsluitingen	19
4.4	Actief aandeelhouderschap	20
4.4.1	Engagement	20
4.4.2	Het Dutch Engagement Network.....	21
4.4.3	Engagement op vastgoed.....	21
4.4.4	Stemmen	22
4.5.	Samenwerking, beïnvloeden en stimuleren.....	23
4.5.1	Vrijwillige initiatieven	23
4.5.2	Ngo's	24
4.5.3	Dienstverleners.....	24
4.6	Impact beleggen.....	24
5.	ESG Riskmanagement	25
5.1	OESO-richtlijnen	25
5.2	ESG-ricicomangement.....	26
5.2.1	Klimaatrisico in de strategische asset allocatie	26
5.2.2	Monitoring ESG-risico's aandelen en obligaties	26
5.2.3	Monitoring ESG-risico's vastgoed	26

Inhoud

6.	Governance	27
6.1	Verantwoordelijkheden	27
6.2	Selectie, monitoring en evaluatie.....	28
6.2.1	Coördinerend vermogensbeheerder	28
6.2.2	Vermogensbeheerders Illiquide portefeuille.....	29
6.2.3	Engagementprovider	29
6.2.4	ESG overlay manager	29
7.	Rapportage en communicatie	30
7.1	Interactie met deelnemers	30
7.2	Rapportage	30
7.2.1	Algemeen	30
7.2.2	Stemmen en engagement	30
8.	Bijlagen	31
8.1	Geprioriteerde SDG's	31
8.2	Stembeleid Pensioenfonds Detailhandel	32
8.3	Due dilligence proces beschrijving	38

1. Samenvatting

Dit hoofdstuk bevat de samenvatting van het beleid van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel, hierna 'het pensioenfonds', ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB).

Doelstelling en ambitie

Het MVB-beleid van het pensioenfonds kent drie MVB-doelstellingen met een bijbehorende ambitie. De eerste en belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is erop gericht om de normen, waarden en wensen van de deelnemers en andere stakeholders van het pensioenfonds te weerspiegelen (alignment) waarbij de balans gevonden moet worden tussen deze normen en waarden aan de ene kant en de andere doelstellingen en beleggingsovertuigingen van het pensioenfonds aan de andere kant. De tweede doelstelling van het pensioenfonds is gericht op het maken van verschil in de reële economie. Het pensioenfonds gebruikt hiervoor actief aandeelhouderschap (engagement¹ en stemmen) en impact investing. Met een relatief klein gedeelte van de totale portefeuille -naast de reguliere financiële doelstelling- streeft het pensioenfonds een maatschappelijk rendement na en wil zo direct bijdragen aan een beter milieu of een betere maatschappij (impact investing). Het pensioenfonds maakt daarbij onderscheid in impact beleggingen in de liquide portefeuille (indirecte impact beleggingen) en illiquide portefeuille (directe impact beleggingen). Het pensioenfonds is van mening dat impact investing het draagvlak vergroot, bijdraagt aan de ambitie om te leren, innoveren en om vooruit te blijven op het gebied van MVB. Tot slot richt het MVB-beleid zich op het beperken van de financiële risico's in de beleggingsportefeuille als gevolg van ESG²-criteria. Voor de eerste twee doelstellingen heeft het pensioenfonds de ambitie om, binnen de mogelijkheden, een initiërende en kostenbewuste marktleider te zijn ten opzichte van andere pensioenfonds. Het ambitieniveau voor de derde

doelstelling is het 'slim volgen van de markt'. Bij deze MVB-doelstellingen heeft het pensioenfonds KPI's en targets geformuleerd om het behalen van de doelstellingen te kunnen monitoren.

Inzet van instrumenten

Om de doelstellingen te behalen heeft het pensioenfonds de volgende instrumenten ingezet:

- Het maken van beleggingskeuzes, namelijk het integreren van ESG-criteria in beleggingskeuzes en het uitsluiten van bepaalde beleggingen uit MVB-overwegingen.
- Het uitvoeren van ESG-risico management.
- Het uitvoeren van actief aandeelhouderschap en invloed uitoefenen met en in samenwerkingsverbanden.

Beleggingskeuzes

Het pensioenfonds belegt niet in bedrijven die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens. De definitie van controversiële wapens bij het pensioenfonds is in 2022 uitgebreid met kernwapenproducenten. Ook worden landen die op de sanctielijst van de VN staan uitgesloten. Tenslotte heeft het pensioenfonds in 2022 besloten niet langer te willen investeren in tabak. Dat zal in de loop van 2023 worden geïmplementeerd. Het pensioenfonds heeft ervoor gekozen om juist meer te beleggen in bedrijven die goed scoren op de thema's die de deelnemers belangrijk vinden. Dit zijn de volgende thema's:

- Arbeidsrechten
- Mensenrechten
- Bedrijfsethiek
- Milieu-en klimaat.

Dit is in 2019 als eerste geïmplementeerd in de aandelenportefeuille voor ontwikkelde markten. De voor het pensioenfonds ontwikkelde Sustainable Development Goal-index is een vorm van ESG-integratie, waarbij de weging van bedrijven in de index en daarmee in de beleggingsportefeuille naar boven of beneden wordt

¹. Engagement is het aangaan van de dialoog met bedrijven waarin het pensioenfonds belegt om ze zo aan te sporen tot verantwoord bedrijfsgedrag. ². ESG staat voor Environmental (milieu), Social (maatschappelijk) en Governance (goed bestuur) factoren. Er is veel overlap tussen de termen MVB en ESG. In dit document wordt MVB vooral gebruikt als het gaat over beleidsmatige onderwerpen: namelijk het beleid op maatschappelijke verantwoord beleggen. ESG wordt vooral gebruikt als het gaat over specifieke beleggingsbesluiten of implementatie: het integreren van ESG-factoren in specifieke portefeuilles.

aangepast, afhankelijk van de SDG-prestaties van het bedrijf. In 2020 is dit ook geïmplementeerd in de aandelenportefeuille opkomende markten, en in 2021 voor de portefeuille met Europese (bedrijfs)obligaties. In het najaar van 2022 zal ook de portefeuille met leningen aan staten in opkomende markten (Emerging Market Debt) worden overgezet naar een op maat gemaakte SDG-index. Het pensioenfonds ambieert daarnaast nog om de portefeuilles high yield en beursgenoteerde vastgoed SDG-integratie toe te passen. Dit zal in de tweede helft van 2022 worden opgepakt. Het pensioenfonds heeft ook in 2022 impact beleggingen toegevoegd aan de MVB-instrumenten. Dit betreffen beleggingen die positief, meetbaar en intentioneel impact maken in de reële economie door beleggingen.

ESG-risicomanagement

Het pensioenfonds belegt op de hierboven beschreven manier niet alleen in bedrijven die beter passen bij de voorkeuren van de deelnemers, maar verlaagt hiermee ook gedeeltelijk haar lange termijn beleggingsrisico's door minder te beleggen in bedrijven met fossiele brandstofreserves en met hoge CO₂-uitstoot. Ook op andere manieren houdt het pensioenfonds zicht op de ESG-risico's die het loopt. Zo worden analyses gemaakt van de klimaatrisico's die het pensioenfonds loopt en worden de ESG-scores binnen de verschillende beleggingscategorieën gemeten ten opzichte van benchmarks. Het pensioenfonds gebruikt de bevindingen uit deze analyses in de beleggingsbesluitvorming. Het pensioenfonds houdt niet alleen zicht op de financiële risico's die het loopt door de ESG-prestaties van de bedrijven en landen waarin het belegt, maar kijkt ook naar de maatschappelijke risico's die deze bedrijven vormen voor mens en milieu.

Het pensioenfonds hanteert daarvoor een due diligence proces conform de OESO-richtlijnen. Ondanks het risicomanagement dat het pensioenfonds uitvoert als het gaat om de risico's voor de portefeuille van de buitenwereld (ESG-risicomanagement) en het risicomanagement dat het pensioenfonds uitvoert als het gaat om risico's die de beleggingen op de buitenwereld vormen (OESO-risicomanagement), blijft er altijd een risico bestaan.

Actief aandeelhouderschap

Om die reden voert het pensioenfonds een engagement- en stembeleid uit. Het pensioenfonds spreekt bedrijven aan op hoe ze de maatschappelijke en financiële ESG-risico's bewaken. Voor een groot deel wordt daarvoor gebruik gemaakt van een dienstverlener die namens een groot aantal pensioenfonds dergelijke gesprekken voert. Het pensioenfonds is ook, samen met Pensioenfonds Horeca & Catering, initiatiefnemer van het Dutch Engagement Network (DEN). Binnen deze samenwerking heeft het pensioenfonds veel invloed en kan het nog meer focus leggen op thema's die voor onze deelnemers belangrijk zijn. In 2021 is het pensioenfonds ook lid geworden van GREEN, het Global Real Estate Engagement Network, om ook engagement uit te voeren op het beursgenoteerde vastgoed. Het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen vult de engagement aan, en hiermee stelt het pensioenfonds zich op als een actieve aandeelhouder. Op deze manier maakt het pensioenfonds impact op de beslissingen van bedrijven en daarmee op de reële economie. Door samenwerking en het stimuleren van dienstverleners probeert het pensioenfonds ook indirecte impact te bereiken. Zo draagt het pensioenfonds actief bij aan, of steunt het organisaties of initiatieven die verduurzaming van de beleggingsmarkt stimuleren zoals de PRI, GRESB, IMVB en VBDO.

Governance en rapportage

Om rollen en verantwoordelijkheden voor advisering, beleid, uitvoering en monitoring/controlen van de diverse onderdelen van het MVB-beleid te verdelen en adequate uitvoering te waarborgen, heeft het pensioenfonds een passende governancestructuur opgesteld. Daarnaast rapporteert het pensioenfonds jaarlijks over de MVB-activiteiten om verantwoording af te leggen aan haar deelnemers en andere belanghebbenden.

2. Inleiding & Leeswijzer

Voor u ligt het MVB-beleid van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel, hierna 'het pensioenfonds'. Wat de relevante doelstellingen zijn en wat het bijbehorende wettelijke en maatschappelijke kader is, wordt uitgewerkt in hoofdstuk 3. Ook leest u in dit hoofdstuk de MVB-beleggingsovertuiging en de uitgangspunten van het MVB-beleid. In hoofdstuk 4 wordt de inzet van de MVB-instrumenten beschreven, inclusief argumentatie en consequenties voor de uitvoering. De inzet van de instrumenten uitsluitingen, ESG-integratie, actief aandeelhouderschap, samenwerking en impact beleggen komen hierin uitgebreid aan bod. Daarna volgt in hoofdstuk 5 een beschrijving hoe het pensioenfonds de ESG-risico's monitort en - waar zinvol en mogelijk – de risico's beperkt of voorkomt. Hoofdstuk 6 beschrijft de governance rond het MVB-beleid: hoe de rollen en verantwoordelijken binnen het pensioenfonds en externe partijen zijn verdeeld. De monitoring tezamen met de periodieke evaluatie zorgen ervoor dat het beleid en de uitvoering ervan doorlopend aan elkaar getoetst worden. In hoofdstuk 7 bespreken we daarom zowel de input van de deelnemers als de manier waarop BPFD communiceert over het uiteindelijke beleid en resultaten.

3. Uitgangspunten MVB-beleid

Het pensioenfonds bestaat om verplichtingen voor de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden na te komen tegen zo laag mogelijke, maar stabiele premies en uitvoeringskosten. Om deze missie en doelstelling te bereiken heeft het pensioenfonds een strategisch beleggings- en risicobeleid waar het maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB-)beleid onderdeel van uitmaakt. Uitgangspunt met betrekking tot het MVB-beleid is om zoveel mogelijk de normen, waarden en wensen van de deelnemers van het pensioenfonds te weerspiegelen, waarbij de balans gevonden moet worden tussen deze normen en waarden aan de ene kant en het uitgangspunt van het in standhouden van een zo breed mogelijk gespreide portefeuille aan de andere kant. Ook wordt er met het MVB-beleid naar

gestreefd om een verschil te maken in de reële economie. Met een relatief klein gedeelte van de totale portefeuille en met engagement wil het pensioenfonds -naast de reguliere financiële doelstelling- een maatschappelijk rendement nastreven en direct bijdragen aan een beter milieu en een betere maatschappij. Dit hoofdstuk beschrijft de investment beliefs, MVB-doelstellingen, bijbehorende ambitie en gekozen thema's die ten grondslag liggen aan het MVB-beleid van het pensioenfonds. Daarnaast beschrijft dit hoofdstuk het wetgevend kader en diverse convenanten en vrijwillige initiatieven waaraan het pensioenfonds dient te voldoen of waaraan het pensioenfonds zich heeft gecommitteerd. Tot slot wordt aandacht besteed aan de samenhang tussen het MVB-beleid en andere beleidsdocumenten van het pensioenfonds.

3.1 Investment Belief

Bij het formuleren van het beleggingsbeleid vormen de investment beliefs de leidraad. Bij de keuze voor de instrumenten die het pensioenfonds selecteert voor de implementatie van het MVB-beleid zijn deze investment beliefs de motivatie en de randvoorwaarden. Het pensioenfonds heeft twee investment beliefs opgesteld die direct betrekking hebben op MVB. Deze investment beliefs zijn als volgt geformuleerd:

"Het beleggingsbeleid van Pensioenfonds Detailhandel sluit aan bij de normen en waarden van de deelnemers van het fonds."

"Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat het integreren van ESG-factoren bijdraagt aan langetermijnwaardecreatie."

Een andere voor beleggingsbeleid relevante investment belief is:

"Pensioenfonds Detailhandel is van mening dat het voor haar in publieke markten doorgaans niet mogelijk is om een (eenvoudige) index systematisch te verslaan"

Als gevolg van dit investment belief verstrekt het pensioenfonds vooral mandaten waarbij een vermogensbeheerder zoveel mogelijk de afgesproken index volgt. Bij de keuze voor de instrumenten die het pensioenfonds selecteert zijn deze investment beliefs (en ook de andere investment beliefs) een randvoorwaarde.

3.2 MVB-doelstellingen en ambitie

Uit de investment beliefs van het pensioenfonds, het aansluiten bij voorkeuren van deelnemers, het streven naar langetermijnwaardecreatie en de wens tot het voorkomen of mitigeren van negatieve impact volgt een aantal doelstellingen die het pensioenfonds nastreeft met het MVB-beleid. Bij iedere doelstelling hoort een niveau van ambitie.

Doelstelling 1:

Het MVB-beleid van het pensioenfonds is erop gericht om zoveel mogelijk de normen, waarden en wensen van de deelnemers en andere stakeholders van het pensioenfonds te weerspiegelen. De ambitie van het pensioenfonds is om hierin -binnen de mogelijkheden- een initiërende en kostenbewuste marktleider te zijn ten opzichte van andere pensioenfonds. Belangrijk onderdeel van deze doelstelling is om de deelnemersvoorkeuren met betrekking tot MVB te onderzoeken en mee te nemen in het beleid. In dit beleidsdocument komt aan bod hoe het pensioenfonds dit in de praktijk doet.

Doelstelling 2:

Onderdelen van het MVB-beleid van het pensioenfonds zijn gericht op het maken van verschil in de reële economie (impact). We onderscheiden daarbij 3 manieren van het maken van impact:

Impact door engagement & samenwerking:

We gaan in gesprek met de bedrijven waarin we beleggen met als doel om hen te stimuleren in hun verduurzaming. Daarmee oefenen we invloed uit als aandeelhouder. We zoeken zoveel mogelijk de samenwerking op en proberen andere beleggers te stimuleren om met ons mee te doen. De ambitie van het pensioenfonds is om, binnen de mogelijkheden, een initiërende en kostenbewuste koploper te zijn ten opzichte van andere pensioenfonds op het gebied van engagement en samenwerking.

Directe impact door te beleggen in niet-beursgenoteerde impact beleggingen:

Het Global Impact Investing Network (GIIN) definieert impact investeren als investeringen die worden gedaan met de intentie om positieve, meetbare soci-

ale en milieu impact te realiseren, naast het beoogde financiële rendement. Het pensioenfonds heeft bij niet-beurgenoteerde ondernemingen veelal een grotere zeggenschap en invloed op het beleid. Projecten of ondernemingen komen tot stand of kunnen groeien mede dankzij de investering van het pensioenfonds. De ambitie van het pensioenfonds hierin is tweedelig:

- Voor de niet-beurgenoteerde vastgoedbeleggingen van het pensioenfonds stimuleren we de beheerders om concretere impactdoelstellingen te formuleren. Daarin wil het pensioenfonds initieënd zijn.
- Het pensioenfonds heeft begin 2022 ook directe impactbeleggingen toegevoegd aan de portefeuille, gericht op de door het pensioenfonds geselecteerde thema's. Het pensioenfonds is bereid om daar waar nodig initieënd te zijn, bijvoorbeeld door als eerste deelnemer in te stappen in nieuwe impactfondsen, maar gezien de grotere complexiteit is het fonds waar mogelijk volgend.

Indirecte impact door te beleggen in beurgenoteerde impactbeleggingen:

Volgens de definities van het GIIN kunnen ook beursgenoteerde beleggingen gekwalificeerd worden als impactbeleggingen. Omdat het pensioenfonds in de meeste gevallen de aandelen overneemt van andere beleggers verandert het feit dat wij de aandelen kopen niet direct iets in de reële economie. Het ontbreekt aan zogenaamde additionaliteit. Wel geven we hiermee een signaal af naar ondernemingen dat we impact belangrijk vinden en dragen we ons steentje bij aan het noodzakelijke verschuiven van de geldstromen naar duurzamere ondernemingen. Voor deze indirecte impact stelt het pensioenfonds concrete targets vast en meet voortgang hierop, bijvoorbeeld op CO₂-reductie, en zogenaamde 'groene omzet'³. Investeren in beurgenoteerde impactbeleggingen gaat goed samen met onze eerste doelstelling: beleggen conform de normen en waarden van onze deelnemers. De ambitie van het pensioenfonds is daarom om, binnen de mogelijkheden, een initiërende en kostenbewuste koploper te zijn op het gebied van beursgenoteerde impactbeleggingen ten opzichte van andere pensioenfonds.

3. Volgens het FTSE Green revenues model, zie de [link](#) hier.

Doelstelling 3:

Het MVB-beleid van het pensioenfonds richt zich ook op het beperken van financiële risico's in de beleggingsportefeuille als gevolg van ESG-criteria. De ambitie van het pensioenfonds is om hierin de markt 'slim te volgen'. Dit betekent dat het pensioenfonds ernaar streeft om MVB-instrumenten in te zetten die voldoende aanmerkelijk het risico/rendement van de portefeuille verbeteren en die passen binnen de bestaande investment beliefs van het fonds. Om daaraan bij te dragen heeft het pensioenfonds in 2021 een strategisch klimaatadviseur aangesteld, die financiële risico's ten gevolge van klimaatverandering en de benodigde klimaattransitie in kaart brengt.

3.3 KPI's en Targets

Om de resultaten van het MVB-beleid en de MVB-doelstellingen te kunnen monitoren en waar nodig bij te sturen, heeft het pensioenfonds een aantal KPI's geformuleerd. Deze KPI's zijn gekoppeld aan de MVB-doelstellingen. In het hoofdstuk 'Implementatie van MVB-beleid' wordt toegelicht welke instrumenten worden gebruikt om de doelstellingen te behalen.

Het pensioenfonds heeft in 2020 de volgende KPI's en bijbehorende targets geformuleerd bij de MVB-doelstellingen. Het pensioenfonds heeft de meeste van deze targets behaald.

Doelstelling en KPI	Specificatie	Vervolg?	Status
1. Deelnemersvoorkeuren			
SDG-integratie in portefeuilles waar mogelijk in 2022.	Vanaf 2019 zijn de portefeuilles voor aandelen ontwikkelde en opkomende markten, de portefeuille Europese bedrijfsobligaties, en de portefeuilles voor staatsobligaties in opkomende landen overgezet naar portefeuilles die op maat-gemaakte SDG-benchmarks volgen. In de LDI-portefeuille worden bovendien EU Sustainable bonds aangekocht.	Het pensioenfonds onderzoekt de mogelijkheden voor SDG-integratie in de beursgenoteerd vastgoedportefeuille en de hoogrentende bedrijfsleningen portefeuille (high yield). Tevens voeren we verbeteringen door in de overige portefeuilles.	Achter op planning: mogelijke implementatie van REITS en high yield niet meer mogelijk in 2022.
Uitsluitingen conform uitsluitingsbeleid	Er zijn in 2022 besluiten genomen over de plaats van uitsluiting in het beleggingsbeleid van Pensioenfonds Detailhandel. Nucleaire wapens en productie van tabak worden uitgesloten.	De uitkomsten daarvan zijn meegenomen in deze versie van het MVB-beleid en zullen in 2023 worden geïmplementeerd.	Behaald

Doelstelling en KPI	Specificatie	Vervolg?	Status
GRESB-score private vastgoedbeleggingen	Met alle vastgoedfondsen afspraken gemaakt over verdere (GRESB) verbeteringen en inspanningen die te linken zijn aan de door Pensioenfonds Detailhandel geprioriteerde SDG's.	Over de jaren heen heeft de GRESB score van de niet-beurgenoteerde portefeuille van het Pensioenfonds zich sterker ontwikkeld dan het GRESB gemiddelde. Kwam het GRESB-gemiddelde van alle deelnemers uit op 73, onze niet-genoteerde vastgoedportefeuille kwam uit op 90 punten. Het pensioenfonds blijft dit monitoren.	Behaald
2. Indirect impact maken in reële economie			
Aansluitingen bij samenwerkingsverbanden. In 2020 onderzoek uitvoeren naar mogelijke aansluitingen	Lid geworden van de <i>Net-Zero Asset Owner Alliance</i> (NZAOA) lid geworden <i>Global Real Estate Engagement Network</i> (GREEN). Samengewerkt met andere pensioenfondsen, vakbonden, NGO's en overheid in het IMVB-convenant. Onderdeel van een adviescommissie van de <i>PRI</i> Principle of Responsible Investment over mensenrechten (<i>Advance</i>).	In 2022 loopt de IMVB-samenwerking ten einde, maar zullen de andere samenwerkingen worden voortgezet en waar nodig geëvalueerd.	Behaald
Exposure naar green revenues: 10% hogere exposure in liquide portefeuille Exposure naar Green Bonds: 5% allocatie van de obligatieportefeuille in 2021	De doelstellingen op de green revenue exposure en de green bonds allocatie zijn behaald. Er is een aparte green bond portefeuille opgestart in 2021 om de green bond doelstelling te behalen.	Er zijn nieuwe doelstellingen geformuleerd in het klimaatactieplan van het pensioenfonds. Tevens onderzoekt het fonds of het ook indirecte impactdoelstellingen kan stellen op de SDG's die niet direct aan klimaat raken.	Behaald
3. Direct impact op reële economie			
Allocatie naar impact beleggingen: 1% allocatie in 2021	Er zijn drie impactfondsen geselecteerd in 2021 en aan elk €100 miljoen toegezegd.	Omdat directe impactinvesteringen een nieuwe beleggingscategorie is voor het pensioenfonds, zal de kennis, ervaring en de evaluatie van de fondsen waar het pensioenfonds nu in heeft belegd, moeten worden afgewacht tot er grotere allocaties worden toegezegd naar de impactcategorie.	Behaald

Doelstelling en KPI	Specificatie	Vervolg?	Status
4. Verbetering van risico en rendement			
Exposure naar fossiel fuel reserves: 50% lagere exposure in liquide aandelenportefeuilles 30% in liquide corporate credit portefeuille	Behaald	Het fonds heeft nieuwe klimaatdoelstellingen vastgesteld in 2022 in lijn met de doelstellingen van het Parijs klimaatakkoord.	Behaald
CO ₂ voetafdruk van portefeuille 50% lagere voetafdruk in liquide aandelenportefeuille 30% in liquide corporate credit portefeuille	Behaald	Het fonds heeft nieuwe reductiedoelstellingen vastgesteld in het klimaatactieplan in lijn met de doelstellingen van het Parijs klimaatakkoord	Behaald
GRESB-score niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen GRESB-score hoger dan peers in 2020 GRESB-score beursgenoteerde vastgoedbeleggingen 1) Stimuleren lidmaatschap GRESB 2) Onderzoek naar verdere invulling aan vastgoed engagement in 2020/2021	1) Doelstelling behaald in 2020; GRESB score van de fondsen laten nog steeds stijgende lijn zien gemiddeld genomen. 2) Aanjager van en aansluiting bij <i>Global Real Estate Engagement Network</i> (GREEN).	Onze beursgenoteerde vastgoedportefeuille kwam in 2021 uit op een GRESB-score van 78 punten; hoger dan het GRESB-gemiddelde van alle deelnemers, te weten 73 punten.	Behaald

De target 'SDG-tilt waar mogelijk in alle mandaten aanbrengen/ realiseren' in 2022 is nog niet behaald. Hoofreden voor de waarschijnlijke vertraging is de grote complexiteit en daarmee langere doorlooptijd van de besluitvorming en implementatie van deze projecten.

3.3.1 Klimaatactieplan

Het pensioenfonds heeft uitgebreid klimaatonderzoek uitgevoerd om klimaatgerelateerde risico's op de portefeuille te identificeren. Met de onderstaande doelstellingen ambieert het fonds om fysieke klimaatrisico's, als gevolg van klimaatveranderingen zoals zeespiegelstijging en toenemende hitte en droogte, als ook transitierisico's, als gevolg van overheidsingrijpen, zoals inprijzing van CO₂-uitstoot, te mitigeren. Ook ambieert het fonds hiermee een bijdrage te leveren aan de doelstellingen van het klimaatakkoord. Daarmee sluit het aan bij de voorkeuren van deelnemers, die klimaatactie (SDG 13) een belangrijk onderwerp vinden om te integreren in het beleggingsbeleid.

Onderstaande aanpak zal in de loop van de tijd worden aangepast in lijn met de nieuwste klimaatinzichten uit de academische wereld en de financiële sector. Door jaarlijkse TCFD-rapportage zal het fonds rekenschap geven over de klimaatacties genomen door het jaar heen, en voortgang op de onderdelen, als ook kunnen rapporteren over nieuwe ambities en inzichten.

Op de vier onderstaande onderwerpen neemt Pensioenfonds Detailhandel actie.

1. Beleggingskeuzes

- a. Pensioenfonds Detailhandel stelt CO₂-reductiedoelstellingen in lijn met het klimaatakkoord van Parijs, wat betekent dat we de volgende doelstellingen hebben geformuleerd:
 1. In 2050 *netto nul* CO₂-uitstoot
 2. In 2030 moet er binnen de beursgenoteerde beleggingen een 60% CO₂-reductie zijn bewerkstelligd
 3. In 2025 ambiëren we een reductiedoelstelling in de high yield portefeuille van 45% t.o.v. 2019. Andere portefeuilles die al een grote reductievermindering hebben bewerkstelligd door onze beleggingskeuzes vanaf 2019-2021 zullen opnieuw tegen het licht worden gehouden om nog beter klimaatoverwegingen mee te nemen; daarin zullen we ook waar mogelijk data meenemen die niet alleen achteruitkijken, maar ook een inschatting maakt van het transitiepad van ondernemingen (forward-looking data).

- b. We zullen niet langer beleggen in bedrijven die niet kunnen omschakelen. Het pensioenfonds onderzoekt op welke wijze dat het meest passend is voor bedrijven met grote bijdrage aan klimaatrisico en negatieve klimaatimpact door een hoge CO₂-intensiteit, en weinig tot geen transitiemogelijkheden. Het fonds zal ook specifieke uitsluitingen onderzoeken in de olie- en gasector, bij onsuccesvolle engagement, en wiens bedrijfsgedrag of manier van productie indruist tegen de normen van het pensioenfonds en diens deelnemers.
- c. We zullen positief bijdragen aan het Parijs klimaatakkoord door groene en duurzame beleggingen op te nemen in de portefeuille: in 2030 willen we 20% duurzame beleggingen in de beursgenoteerde categorieën (uitgezonderd de staatsobligaties); voor staatsobligaties streven we 10% duurzame staatsobligaties na.

2. Invloed aanwenden

- a. We gebruiken onze invloed en zullen engagement uitvoeren met bedrijven en ons stemgedrag gebruiken ten behoeve van de Parijs klimaatdoelstellingen. In 2022 en 2023 werken we aan een nieuwe aanpak voor actief aandeelhouderschap.
 1. Daarin zullen we de dialoog aangaan met bedrijven die het meest belangrijk zijn voor onze klimaatdoelstellingen.
 2. We stellen duidelijke doelen en deadlines
 3. Bij onsuccesvolle engagement, zullen we onze beleggingen in een onderneming verkopen.
- b. We werken samen met andere beleggers in engagement en bij publieke uitingen, bijvoorbeeld via onze samenwerking binnen de *Net Zero Asset Owner Alliance*.

3. We stellen onze doelstellingen ambitieus bij en zorgen voor het best mogelijk onderzoek

- a. We zullen staatsobligaties toevoegen aan onze doelstellingen wanneer de data en de mogelijkheden dat toestaan
- b. We zullen ook scope 3 CO₂-uitstoot in overweging nemen wanneer de rapportage hierover verbeterd
- c. We gebruiken de laatste en beste data-mogelijkheden om onze beleggingskeuzes op te baseren.

4. We zullen transparant rapporteren over onze inspanningen en resultaten

- a. Dat betekent dat we jaarlijks rapporteren over onze CO²-uitstoot en de voortgang op onze doelstellingen
- b. Dat betekent dat we jaarlijks rapporteren over onze engagement- en steminspanningen- en resultaten.

3.4 Focus op thema's & Sustainable Development Goals

Het pensioenfonds heeft oog voor alle aspecten van MVB-beleid maar is tegelijkertijd van mening dat het belangrijk is om focus aan te brengen in de keuze voor MVB-thema's. Om deze reden heeft het bestuur van het pensioenfonds een aantal focus thema's vastgelegd. De gekozen thema's houden nauw verband met de toeleveringsketen binnen de (detail)handel, waardoor deze thema's worden gezien als passend bij het pensioenfonds. Dit zijn de volgende thema's:

- Arbeidsrechten
- Mensenrechten
- Bedrijfsethiek
- Milieu-en klimaat.

De United Nations (UN) heeft 17 Sustainable Development Goals (SDG's), vastgesteld voor 2030. Het pensioenfonds heeft gekeken welke van de 17 SDG's het meeste verband houden met de 4 thema's.

Initieel heeft het bestuur van het pensioenfonds gekozen voor SDG 8, 13 en 16. Uit een deelnemersonderzoek, in 2018 uitgevoerd om deelnemers actief te betrekken bij het selecteren van SDG's, kwam naar voren dat deelnemers ook graag SDG 12 willen toevoegen als geprioriteerde SDG. Dit heeft ertoe geleid dat het bestuur SDG 12 heeft toegevoegd als vierde SDG van het pensioenfonds. De vier SDG's die daarmee voor het pensioenfonds prioriteit hebben zijn:

- SDG 8: Eerlijk werk en economische groei
- SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie
- SDG 13: Klimaatactie
- SDG 16: Vrede, justitie en sterke publieke diensten

In 2018 bleek uit onderzoek uitgevoerd door de Universiteit van Maastricht tweederde van de deelnemers voorstander voor een aanpak van verantwoord beleggen. In 2020 bleek uit vervolgonderzoek dat deelnemers in meerderheid (56,6%) voorstander zijn van intensievere engagement, en driekwart van de deelnemers (77,3%) voorstander zijn van het aanpassen van indices op basis van de SDG's.

3.5 Convenanten, richtlijnen en wetgeving

Deze paragraaf bespreekt op hoofdlijnen de wetgeving, richtlijnen, convenanten en vrijwillige initiatieven waaraan het pensioenfonds zich heeft gecommitteerd met betrekking tot MVB.

3.5.1 IMVB-Convenant

Op 20 december 2018 is het Internationaal Maatschappelijk Verantwoordelijk Beleggen (IMVB) Convenant ondertekend door het pensioenfonds. Het convenant is een samenwerking tussen de Nederlandse pensioenfondsen, non-gouvernementele organisaties (hierna: Ngo's), vakbonden en overheid. Met het ondertekenen van dit convenant kiest het pensioenfonds voor een beleggingsbeleid waarbij de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP's) als basis worden genomen om de risico's gelinkt aan de beleggingen voor samenleving en milieu te identificeren, prioriteren en adresseren. Ook laat het pensioenfonds door het ondertekenen van deze richtlijnen zien dat zij met haar beleggingen streeft naar langetermijnwaardecreatie.

De manier waarop het pensioenfonds dit leidend principe verwerkt is verder uitgewerkt in dit beleidsdocument, en in de due diligence procesbeschrijving die als bijlage is opgenomen. Het is ook publiek vindbaar op de website.

De samenwerking eindigt in 2022, maar het pensioenfonds zal de UNGP's en OESO-richtlijnen blijvend in het beleid verankeren

3.5.2 OESO-richtlijnen en UN Guiding Principles on Business and Human Right

De OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen zijn in 1976 opgesteld door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. Ze worden door 48 (OESO-landen) onderschreven, waaronder Nederland. De OESO-richtlijnen zijn gebaseerd op diverse internationale verdragen zoals de International Labour Organisation (ILO) conventies en de VN Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens. Naleven van de OESO-richtlijnen betekent dat het pensioenfonds actief due diligence uitvoert in overeenstemming met de definities en stappen van de OESO-richtlijnen. Ook de UNGP's schrijven voor dat organisaties risico's ten aanzien van mensenrechten identificeren, prioriteiten, en adresseren.

3.5.3 Andere vrijwillige initiatieven

UNPRI

De UN Principles for Responsible Investment (UNPRI) zijn VN-richtlijnen voor institutionele beleggers. Het pensioenfonds heeft deze richtlijnen ondertekend en rapporteert hierover jaarlijks. Het pensioenfonds hecht er waarde aan om kennis op te doen en zelf op de hoogte te zijn van nationale- en internationale ontwikkelingen. Daarom is het fonds ook actief lid.

TCFD

De TCFD (Task force on Climate-related Financial Disclosures) is een wereldwijd, breed gedragen, initiatief voor een rapportagesysteem over klimaat gerelateerde risico's door bedrijven. Het pensioenfonds verwelkomt een dergelijk rapporteringssysteem en heeft in 2022 voor de eerste maal via TCFD-format gerapporteerd over de eigen klimaatpak.

Net-Zero Asset Owner Alliance (NZAOA)

In oktober 2021 heeft het pensioenfonds zich aangesloten bij de Net-Zero Asset Owner Alliance, om invulling te geven aan de ambitie om aangesloten te zijn bij internationale samenwerkingen op het gebied van klimaat, en om voor de ontwikkeling van de klimaatambities van het fonds zich aan te sluiten bij een internationaal kader. De samenwerking en de meerwaarde voor Pensioenfonds Detailhandel zal in 2023 worden geëvalueerd.

3.5.4. Wetgeving

IORP II

De Europese Pensioenrichtlijn IORP II, in Nederland onder andere verwerkt in het Financieel Toetsingskader, vraagt nadrukkelijk om aandacht voor duurzaam beleggen. IORP II stelt pensioenfonds onder andere verplicht om ESG-factoren die het fonds financieel relevant acht op te nemen in het Governance- en Risicobeheersysteem en de eigen risicobeoordeling.

Code Pensioenfonds

De Code Pensioenfonds is wettelijk verankerd en volgt het pas-toe-of leg-uit principe.

De specifieke ESG-principes zijn de volgende:

- Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.
- Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.

Pensioenwet

In de Pensioenwet is opgenomen dat pensioenfonds in hun jaarverslag dienen te vermelden hoe zij rekening houden met klimaat en milieu, mensenrechten en sociale verhoudingen (artikel 135 Pensioenwet).

Het pensioenfonds belegt in overeenstemming met de prudent person regel. De prudent person regel is gebaseerd op Europese regelgeving en ligt vast in artikel 130 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling. Deze regel schrijft voor dat alle beleggingen die gedaan worden met het geld van een pensioenfonds in het belang van de deelnemers en gepensioneerden moeten zijn. De prudent person regel is dus een belangrijke randvoorwaarde binnen het MVB-beleid.

Wettelijk verbod cluster munitie

Gebaseerd op het Clustermunitieverdrag uit 2008, geldt sinds 1 januari 2013 voor institutionele beleggers, waaronder pensioenfonds, een verbod op beleggen in bedrijven die betrokken zijn bij de productie van cluster munitie.

Sanctiewet

Landen, ondernemingen of personen kunnen voorkomen op een sanctielijst waardoor er geen financiële transacties met hen gedaan kunnen worden.

De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (VN) heeft de hoogste macht in het uitvaardigen van sancties. De Europese Unie (EU) kan ook zelfstandig sancties opleggen. Daarnaast kunnen individuele landen ook sancties instellen. De Nationale Terrorismelijst is daar een voorbeeld van.

SRD II

De Shareholder Rights Directive ii (SRD ii) is regelgeving van de Europese Unie die erop is gericht om de positie van aandeelhouders te versterken en om zeker te stellen dat besluitvorming van bedrijven wordt genomen in het belang van de langetermijn stabiliteit van het bedrijf. Het pensioenfonds geeft invulling aan de vereisten van SRD ii met de instrumenten engagement en stemmen en geeft rekenschap over de wijze waarop in het 'Betrokkenheidsbeleid', opgenomen als bijlage bij dit MVB-beleid en te vinden op de website.

Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) en Taxonomie

Vanaf 10 maart 2021 geldt nieuwe Europese wet- en regelgeving: de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) met verstreckende gevolgen voor financiële partijen, en ook voor pensioenfonds. De gevolgen zijn vooral te vinden op het vlak van rapportage en transparantie. SFDR is het antwoord van de Europese Unie op het Klimaatakkoord van Parijs en de duurzaamheidsdoelen van de Verenigde Naties (Sustainable Development Goals, of SDG's). De Europese Commissie streeft door middel van meer transparantie van Europese financiële organisaties verduurzaming van de financiële sector - en daarmee de gehele economie - na.

Ook pensioenfonds hebben rekenschap te geven onder deze wetgeving. Daarin moet het pensioenfonds zichzelf classificeren als pensioenfonds dat geen rekening houdt met duurzaamheidsaspecten, of hier in ieder geval publiekelijk geen ruchtbaarheid aan geeft, als pensioenfonds dat ESG-aspecten integreert en deze ook promoot of openbaar maakt (artikel 8), of als pensioenfonds dat voornamelijk ESG-impact wil maken (artikel 9). Ook de onderliggende portefeuilles, bijvoorbeeld de aandelenportefeuille ontwikkelde markten, of de green bond portefeuille, zullen een classificatielabel krijgen. Het label van het pensioenfonds is dus ook afhankelijk van hoe elk van de beleggingscategorieën zijn ingericht op het gebied van ESG.

Het pensioenfonds zal met haar uitvoerders zorgdragen voor rapportage in lijn met deze wetgeving. Omdat laatste details van deze wetgeving nog worden uitgewerkt, en ook de toezichthouder nog onderzoek verricht, zal de laatste informatie over SFDR op de website van het pensioenfonds te vinden zijn.

3.6 Samenhang met overig beleid

In alle facetten van het beleggingsbeleid houden we rekening met MVB. Maar het MVB-beleid moet ook passen binnen de kaders van het beleggingsbeleid om de missie en pensioendoelstelling na te kunnen komen. Beleid en uitvoering van het pensioenfonds, waaronder de manier waarop het pensioenfonds belegt, worden vastgelegd in verschillende beleidsdocumenten. Deze paragraaf bespreekt de andere beleidsdocumenten van het fonds die in verband staan met het MVB-beleid:

- In de ABTN worden de hoofdlijnen van het beleid en daarmee ook van het MVB-beleid vastgelegd.
- In de Beleggingsbeginselen geeft het bestuur weer vanuit welke overtuigingen het bestuur invulling geeft aan het beleggingsbeleid en MVB-beleid.
- De ALM en Strategische Asset Allocatie (SAA) studies helpen het bestuur te komen tot een keuze in welke beleggingscategorieën wordt belegt. Hierin komen ook ESG en met name klimaatrisico's aan bod.
- Strategisch beleggingsplan: legt de governance, organisatie en praktische uitvoering van het beleggingsproces vast.
- Handboek Risicomanagement Raamwerk:
 - Inzicht verschaffen in de belangrijkste risico's van het pensioenfonds.
 - Risicomonitoring van de strategie (ligt het pensioenfonds nog steeds op koers om haar doelstellingen te bereiken).
 - Risicomanagement van de uitvoering (sluit de uitvoering door de beheerders aan bij het geformuleerde mandaat).
- In het jaarlijkse beleggingsplan worden ook de specifieke MVB-acties beschreven.
- In de beleggingsrichtlijnen worden per beleggingscategorie eventuele assetcategorie specifieke ESG-criteria/eisen opgenomen.
- In de investment cases worden ESG-criteria en voorkeuren opgenomen.

4. Implementatie van MVB-beleid

4.1 MVB-instrumenten

In het voorgaande hoofdstuk zijn de MVB-doelstellingen van het pensioenfonds beschreven. In dit hoofdstuk worden de instrumenten beschreven die leiden tot het behalen van de doelstellingen.

Om duidelijk te onderbouwen waarom het pensioenfonds heeft gekozen voor bepaalde instrumenten bij de implementatie van haar MVB-beleid, heeft het pensioenfonds de MVB-instrumenten gekoppeld aan de MVB-doelstellingen. Instrumenten kunnen bijdragen aan meerdere MVB-doelstellingen. De tabel hieronder geeft deze koppeling weer.

MVB-doelstellingen	Instrument
Alignment met deelnemers	ESG-integratie: het integreren van geprioriteerde SDG's in de gehele portefeuille
	Engagement: via engagement provider en Dutch Engagement Network (DEN)
	Uitsluitingsbeleid
Indirect Impact maken in reële economie	Samenwerken, beïnvloeden en stimuleren
	ESG-integratie: Verhogen Green Revenue en Green Bond exposure
Direct Impact maken in reële economie	Impact beleggingen in private markt
	Actief aandeelhouderschap (stemmen en engagement)
Verbetering van risico en rendement	ESG-integratie: Klimaatactieplan inclusief scenarioanalyses, leidend tot reductiedoelstellingen en andere klimaatdoelstellingen.
	ESG-implementatie in vastgoedportefeuille
	ESG Riskmanagement, waaronder Klimaatrisicoanalyses

4.2 Integratie van ESG in de beleggingsportefeuille

Integratie van ESG in de beleggingsportefeuille houdt in dat ESG-risico's en kansen expliciet worden opgenomen in analyses en investeringsbeslissingen, gebaseerd op een systematisch proces en op basis van gepaste bronnen.

Het pensioenfonds is van mening dat verdere integratie van ESG in het beheer van de portefeuilles beheerst en geleidelijk dient te gebeuren en dat er op regelmatige basis geëvalueerd dient te worden. Enerzijds om te controleren of de resultaten overeenkomen met van tevoren gehanteerde uitgangspunten en anderzijds om te controleren of er nieuwe inzichten en data beschikbaar zijn gekomen die aanleiding geven om de integratie te versterken.

Het pensioenfonds acht integratie van haar geprioriteerde SDG's in de beleggingsportefeuille een belangrijk instrument om het MVB-beleid te implementeren. Hierbij wordt er een onderscheid gemaakt tussen de liquide en illiquide beleggingsportefeuilles.

Het pensioenfonds heeft zich daarom ten doel gesteld om haar geprioriteerde SDG's in zowel de liquide als illiquide portefeuille te integreren. Na voltooiing van dit doel, zal elk van de beleggingscategorieën opnieuw worden geanalyseerd om deze aanpak te verbeteren. Nieuwe inzichten, nieuw beschikbare data, of macro-economische omstandigheden kunnen leiden tot aanpassing van de SDG-integratie. De paragrafen hieronder beschrijven hoe het pensioenfonds haar geprioriteerde SDG's in de liquide portefeuille en illiquide portefeuille integreert. Ook staat in deze paragrafen een overzicht van de voortgang en de planning van de integratie van de geprioriteerde SDG's in de liquide en illiquide portefeuille van het pensioenfonds.

4.2.1 Integratie in liquide portefeuille

Het pensioenfonds wil in haar beleggingsportefeuille een hogere exposure naar bedrijven die goed scoren op de MVB-thema's en SDG's die voor het pensioenfonds belangrijk zijn. Tegelijkertijd wil het pensioenfonds op dit moment dat het jaarlijks koersverloop van de beleggingen niet te veel afwijkt van een beleggingsportefeuille waarin geen rekening wordt gehouden met de MVB-thema's.

Indexbouwer en ESG-data leverancier FTSE Russell scoort alle bedrijven in het universum op de onderwerpen Milieu (biodiversiteit, klimaat, vervuiling, watergebruik), Mens (arbeidsomstandigheden, mensenrechten, gezondheid & veiligheid en omgang met klanten) en Goed bestuur (samenstelling en vorm van bestuur, anti-corruptie, invulling van riskmanagement en transparantie over belastingbetaling).

Daarnaast gebruikt FTSE Russel onder meer data over de CO₂-uitstoot van bedrijven, de hoeveelheid fossiele brandstofreserves en de omvang van de omzet die bijdraagt aan het vergroenen van de economie (groene omzet).

Het pensioenfonds heeft FTSE Russel de opdracht gegeven om benchmarks te bouwen die, op basis van de geprioriteerde SDG's van het pensioenfonds, bedrijven overweegt die goed presteren ten opzichte van de standaard marktomvang gewogen benchmark en slecht presterende bedrijven onderweegt (deels te verkopen), binnen de daarvoor vastgelegde tracking error. Op deze manier geeft het pensioenfonds een signaal af naar slecht presterende bedrijven, terwijl het nog wel de mogelijkheid houdt om als aandeelhouder het gesprek aan te gaan en te stemmen. Bedrijven hebben ook toegang tot de beoordeling van hun ESG-prestaties door onze provider FTSE Russell.

Bij kleinere bedrijven die slecht presteren zou het belang na onderweging in absolute zin kleiner dan 0,5 basispunt kunnen worden. Omdat in het kader van prioritering met dergelijke bedrijven waarschijnlijk geen engagement wordt gevoerd, en vanwege praktische belegging technische aspecten, wordt er in dergelijke gevallen helemaal niet in het betreffende bedrijf belegd. Deze methodologie is toegepast in de twee aandelenportefeuilles: die voor ontwikkelde markten en de aandelen in opkomende markten. In 2020 is met de dataset voor leningen aan bedrijven een soortgelijke methodologie gebouwd om toe te passen voor de benchmark van de Europese leningenportefeuille. In deze portefeuille zitten bedrijfsobligaties, en ook wat leningen aan andere organisaties, zoals gemeenten of publieke voorzieningen.

In 2022 is tenslotte ook een raamwerk opgesteld voor de staatsobligaties in opkomende markten, die Detailhandel in twee portefeuilles heeft, namelijk in lokale valuta en genoteerd in Amerikaanse dollar. Deze methodologie is gebaseerd op data die beschikbaar is voor

landen, bijvoorbeeld van de Wereldbank. De methodologie volgt in grote lijnen hetzelfde principe: landen die goed scoren op de voor het fonds belangrijke SDG's, krijgen meer gewicht in de benchmark, en dus in de portefeuille. Landen die slecht scoren, krijgen minder gewicht. Landen die bovendien tot de slechtst 20% scorende landen behoren, krijgen helemaal geen plaats meer in de benchmark: hierin zal Detailhandel dus niet

langer beleggen. Dat geldt ook voor landen die niet-democratisch zijn, gebaseerd op het oordeel van Freedom House.

De indexbouwer gebruikt publiek beschikbare en eigen data voor het beoordelen van landen op de vier geprioriteerde SDG's. De volgende overwegingen worden meegenomen om landen te scoren:

<p>SDG 8 Eerlijk werk en economische groei</p>	<p>Een gezonde en gedegen arbeidsmarkt is belangrijk voor de ontwikkeling van bewoners in een land, en voor de ontwikkeling van de economie in een land. Daarom vindt Pensioenfonds Detailhandel het belangrijk dat landen bijdragen aan SDG 8, waarmee een duurzame, gestage, inclusieve en verantwoorde economische groei, volle en productieve werkgelegenheid en fatsoenlijk werk voorop staan.</p> <p>Pensioenfonds Detailhandel neemt in de bouw van deze benchmarks gegevens mee over de werkgelegenheid en de arbeidsrelaties in een land en hoeveel transparantie er is rondom economische relaties, wat investeringen kan bevorderen, en daarmee economische groei.</p>
<p>SDG 12 Verantwoorde consumptie en productie</p>	<p>Pensioenfonds Detailhandel vindt het belangrijk dat natuurlijke hulpbronnen of publieke goederen prudent en efficiënt gebruikt worden en er voorzichtig omgegaan wordt met chemische en giftige stoffen om negatieve impact van bedrijfsvoering of productie op het land, de lucht, het water en belanghebbenden te voorkomen.</p> <p>Het pensioenfonds neemt daarom in deze benchmarks informatie mee over watergebruik, gebruik van chemische middelen, omgang met natuurlijke hulpbronnen en uitstoot van broeikasgassen in een land.</p>
<p>SDG 13 Klimaatactie</p>	<p>Pensioenfonds Detailhandel gelooft dat klimaatverandering een groot risico is voor onze wereld, en ook voor de portefeuille van het pensioenfonds. Daarom steunen we het Parijs klimaatakkoord. We nemen in deze benchmarks daarom de hoogte van de broeikasuitstoot, de hoogte van het gebruik van fossiele brandstoffen in relatie tot de consumptie in een land, en klimaatrisico's, bijvoorbeeld als gevolg van fysiek risico van een land, mee.</p>
<p>SDG 16 Vrede, justitie en sterke publieke diensten</p>	<p>Voor de ontwikkeling van landen is het belangrijk dat er vrede en een goed-werkend rechtssysteem is, dat beschikbaar is voor alle partijen in een land, en dat de publieke instituten effectief zijn en verantwoording afleggen. Bovendien is het belangrijk dat de economie in een land zich stabiel en zonder corruptie kan ontwikkelen. We nemen daarom misdaadgerelateerde en oorlogsgerelateerde cijfers, corruptiecijfers, gegevens over de effectiviteit van de overheid, politieke stabiliteit, en de kwaliteit van wet- en regelgeving mee.</p> <p>Bovendien beleggen we niet in landen die ondemocratisch zijn. Dat druist in tegen de doelstellingen van SDG 16.</p>

In de portefeuille met Euro staatsobligaties, de langlopende obligatieportefeuille, is het een uitdaging om op eenzelfde wijze SDG's te integreren in de portefeuille. Daarom is eind 2021 besloten in deze portefeuille duurzame leningen van de Europese Unie, zogenaamde EU Sustainable bonds op te nemen. Er is begonnen met de opbouw van de allocatie naar EU Sustainable bonds begin 2022.

Hiermee geeft het pensioenfonds invulling aan de wensen van haar deelnemers en zet het pensioenfonds tegelijkertijd een eerste stap in het beheersen van de ESG- en klimaatrisico's in haar beleggingsportefeuille.

Middels de bovengenoemde methodologie zijn de doelstellingen van het pensioenfonds t.a.v. CO₂-uitstoot en

green revenues behaald. Het pensioenfonds had zich ook het doel gesteld om 5% van de obligatieportefeuille in *green bonds* te beleggen. Door in de Europese bedrijfsobligatieportefeuille SDG's te integreren, werd het aandeel *green bonds* al hoger. Echter, het fonds miste nog circa €300 miljoen aan *green bonds* om de doelstelling te halen. Daarom heeft het pensioenfonds in 2021 besloten ook een aparte *green bond* portefeuille te starten. Op die manier heeft het pensioenfonds heel direct sturingsmogelijkheden over het aantal en de omvang *green bonds* in portefeuille en kan hier specifiek over gerapporteerd worden.

Hieronder een overzicht met de integratie van SDG's in de beleggingsportefeuille van pensioenfonds Detailhandel.

Portefeuille	Planning integratie SDG's	Status integratie SDG's
Aandelen		
Aandelen ontwikkelde markten	2019	Afgerond
Aandelen opkomende markten	2020	Afgerond
Obligaties		
Bedrijfsobligaties	2021	Afgerond
Wereldwijd hoogrenderende obligaties	2022-23	Onderzoek opgestart in tweede helft 2022
Obligaties opkomende markten	2022	Transitie wordt in Q4 2022 afgerond
Euro Staatsobligaties (incl. Lang lopende obligatieportefeuille)	2021	EU Sustainable bonds toegevoegd
Wereldwijd beursgenoteerd vastgoed	2022-23	Onderzoek opgestart in tweede helft 2022
Green bond portefeuille	n.v.t.	In 2021 is er een aparte <i>green bond</i> portefeuille opgericht

4.2.2 Integratie in illiquide portefeuille

De illiquide portefeuille van het pensioenfonds bestaat uit private Nederlandse vastgoedfondsen, Nederlandse hypotheeken en impactbeleggingen in private debt. De door het pensioenfonds geprioriteerde SDG 12 en SDG 13 hebben een directe relatie met de vastgoedbeleggingenportefeuille van het pensioenfonds. Meerdere beheerders van de private vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds belegt, onderschrijven de SDG's en vertalen deze naar concrete acties. De methodologie van deze vertaling en de mogelijke prioritering van deze SDG's door de vastgoedfondsen kan afwijken van de geprioriteerde SDG's van het pensioenfonds.

Met de beheerders van deze fondsen wordt een actieve dialoog gevoerd over hun duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid, waarbij het pensioenfonds daar waar nodig extra aandacht vraagt voor haar eigen thema's.

Om de voortgang op het gebied van duurzaamheid te kunnen meten gaat BPFD niet alleen de totale GRESB-score monitoren, maar ook de sub-scores die te linken zijn aan de SDG's van het pensioenfonds. Door deze koppeling te maken, kan het pensioenfonds de dialoog aangaan met private vastgoedfondsen om de GRESB-score daar te verbeteren, waar dit meer in overeenstemming is met de SDG's van het pensioenfonds.

Met de managers van de impactfondsen zijn afspraken gemaakt over impact- en ESG-rapportages, en er wordt actieve dialoog met hen gevoerd over de leningen binnen portefeuille.

4.3 Uitsluitingen

Het pensioenfonds belegt bewust niet in bepaalde bedrijven of landen, de zogenaamde uitsluitingen. Een belangrijk doel voor het pensioenfonds is het bijdragen aan positieve verandering. Na uitsluiten verliest het pensioenfonds haar invloed als aandeelhouder/belegger. Uitsluiten is voor het pensioenfonds dan ook geen doel op zich en er wordt daarom ook een terughoudend uitsluitingsbeleid gevoerd. Het pensioenfonds hanteert hierbij de volgende uitgangspunten:

- Het wettelijk kader
- Sancties van de VN
- Schendingen van internationale normen en verdragen die relateren aan de normen en waarden van het pensioenfonds.

- Naar discretie van het bestuur, uitsluitingen ten gevolge van onsuccesvolle uitkomst van engagement trajecten.

Het uitsluitingsbeleid van het pensioenfonds is van toepassing op de gehele beleggingsportefeuille.

Clustermunitie en andere controversiële wapens

Het pensioenfonds belegt niet in bedrijven die zijn betrokken bij de productie, de verkoop of de distributie van clustermunitie. Deze uitsluitingslijst wordt opgesteld door de AFM.

Aanvullend daarop heeft het pensioenfonds besloten niet te beleggen in de productie van andere controversiële wapens, waaronder:

- *Landmijnen*
- *Biologische wapens*
- *Chemische wapens*
- *Wapens op basis van verarmd uranium*
- *Nucleaire wapens in strijd met het non-proliferatieverdrag*
- *Witte fosfor.*
- *Nucleaire wapens*

Sancties van de VN

Het pensioenfonds belegt niet in obligaties van landen waarvan de centrale overheid op de VN-sanctielijst staan. Dat geldt ook als de sancties geen verbod op financiering inhouden. Het bestaan van sancties duidt namelijk op schendingen van internationale normen en verdragen. Het uitsluiten van de staatsobligaties betekent niet direct dat het pensioenfonds ook bedrijven die actief zijn in deze landen of gevestigd zijn in deze landen uitsluit.

Schendingen van internationale normen en verdragen die relateren aan de normen en waarden van het pensioenfonds

Het pensioenfonds kan ook bedrijven uit te sluiten die niet overeenkomen met de normen en waarden van het pensioenfonds en waarbij verandering onwaarschijnlijk is. Als het bedrijf geen verbetering laat zien, dan kan de commissie vermogensbeheer een voorstel tot uitsluiting voorleggen aan het bestuur van het pensioenfonds.

Tabak kent een internationale conventie tegen de productie ervan en strookt niet met de normen van het pensioenfonds. Het pensioenfonds heeft daarom besloten tabak uit te sluiten. Deze uitsluiting wordt in 2023 geïmplementeerd.

Naar discretie van het bestuur, uitsluitingen ten gevolge van onsuccesvolle uitkomst van engagementtrajecten.

Het kan voorkomen dat een bedrijf niet ontvankelijk is voor engagement (zie 4.4.1.) Als hierdoor verbetering bij het betreffende bedrijf gebleken onwaarschijnlijk is, kan het pensioenfonds overgaan tot uitsluiting. In dit geval kan de commissie vermogensbeheer een voorstel tot uitsluiting voorleggen aan het bestuur van het pensioenfonds.

Niet beleggen in bepaalde asset categorieën

ESG-criteria kunnen ook een rol spelen bij het al dan niet beleggen in bepaalde asset categorieën. ESG-risico's zijn vaak hoog bij het beleggen in commodity's (grondstoffen) en hedgefondsen. Het pensioenfonds belegt niet in deze asset categorieën.

Uitsluitingen naar aanleiding van de toepassing van SDG-indices

Bedrijven die slecht presteren op de gekozen SDG-thema's van het pensioenfonds krijgen een onderweging in de portefeuille. (Zie 4.2.1) Het aandeel van het bedrijf in de portefeuille kan -zeker voor de relatief kleinere bedrijven in de index- daardoor zo klein worden dat het beleggings-en kostentechnisch niet zinvol meer is om het op te nemen. In het kader van prioritering wordt er op dergelijke kleinere bedrijven ook minder snel engagement uitgevoerd. In dergelijke bedrijven wordt dan ook niet belegd. In de indices die gebruikt worden voor de portefeuille staatsobligaties opkomende landen wordt een ondergrens gehanteerd: de slechtste 20% scorende landen en de landen die als ondemocratisch worden bestempeld door Freedom House worden niet opgenomen in de benchmark. Het pensioenfonds belegt niet in die landen.

Monitoring en compliance van uitsluitingen

Het pensioenfonds heeft een ESG overlay manager aangesteld (Columbia Threadneedle). Deze ESG overlay manager levert op kwartaalbasis een uitsluitingslijst met landen en bedrijven op aan het pensioenfonds, op basis van de criteria die hierboven zijn beschreven, m.u.v. de toepassing van de SDG-indices. Op kwartaalbasis wordt deze lijst gedeeld met de coördinerend vermogensbeheerder van het pensioenfonds, die zorg draagt voor het uitsluiten van deze bedrijven uit de beleggingsportefeuille. Tevens levert het pensioenfonds deze uitsluitingslijst aan de indexprovider, zodat de betreffende bedrijven en landen ook worden uitgesloten in de benchmarks en indices van het pensioenfonds. Tot slot deelt het pensioenfonds

de uitsluitingslijst met de custodian, die zorgt draagt voor het nakomen van afspraken door de coördinerend vermogensbeheerder van het pensioenfonds.

4.4 Actief aandeelhouderschap

Het pensioenfonds gelooft sterk in stemmen en engagement om gestelde MVB-doelstellingen te bereiken. Dat wordt tezamen ook wel actief aandeelhouderschap genoemd. In deze paragraaf wordt de invulling hiervan uiteengezet.

4.4.1 Engagement

Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat engagement een krachtig middel is om ESG-prestaties van ondernemingen in haar portefeuille te verbeteren en daarmee mede invulling te geven aan de verplichtingen uit het IMVB-convenant.

Het pensioenfonds gaat – via de engagementprovider - in gesprek met bedrijven om hen aan te sporen hun duurzaamheidsprestaties te verbeteren. Op de website van het pensioenfonds wordt gerapporteerd over de thema's waarlangs het engagementbeleid is ingericht en de prioriteiten.

De selectie van bedrijven waarmee het gesprek wordt aangegaan vindt plaats langs drie verschillende lijnen:

1. Controverses: bedrijven waar een potentiële negatieve impact is geïdentificeerd.

Het identificeren van daadwerkelijke en potentiële negatieve impacts is verder uitgewerkt in hoofdstuk 5 & de Due dilligence proces beschrijving opgenomen als bijlage 8.3.

Engagement op basis van negatieve impact bevat voor het pensioenfonds vier doelstellingen:

- De negatieve impact moet worden beëindigd.
- De onderneming moet zorgen voor herstel en/of verhaal voor benadeelden.
- De onderneming moet voldoende maatregelen nemen om toekomstige incidenten te voorkomen.
- De onderneming moet transparant zijn over de genomen maatregelen.

2. Slechte ESG-score: bedrijven die slecht scoren op ESG-beleid en implementatie en waarbij een verhoogde kans op toekomstige negatieve impact wordt verondersteld.

Prioritering binnen deze categorie vindt plaats op basis van onder meer omvang van het bedrijf en omvang van de maatschappelijke en financiële impact.

3. Thematische engagement: bedrijven actief in sectoren die door onze provider in samenwerking met het pensioenfonds en andere institutionele beleggers zijn geselecteerd op basis van maatschappelijke en financiële relevantie (thematische engagement).

De engagementprovider legt tijdsgebonden doelen af voor bedrijven en monitort de voortgang. Het pensioenfonds beoordeelt een engagementtraject als succesvol als alle tijdgebonden doelen bereikt zijn. Wanneer ondernemingen niet binnen de vooraf gestelde termijn naar tevredenheid reageren op de engagementinspanningen van ons of onze provider, kan het pensioenfonds op de volgende manieren reageren:

- Samenwerking met andere beleggers aangaan/intensiveren om de dialoog meer kracht bij te zetten
- Stemmen op reguliere agendavoorstellen.
- Escalatie van de dialoog via stemmen door bijvoorbeeld te stemmen op aandeelhouders resolutie of reguliere agendavoorstellen zoals: bestuursbenoemingen te gebruiken om onze eis meer kracht bij te zetten.
- Uitsluiting bij gebleken onwaarschijnlijkheid van verandering.

4.4.2 Het Dutch Engagement Network

Het pensioenfonds heeft in samenwerking met Pensioenfonds Horeca & Catering (PH&C) het initiatief genomen tot het opzetten het Dutch Engagement Network (DEN). Inmiddels is ook Pensioenfonds Ahold Delhaize lid. Als aanvulling op het reguliere engagementprogramma beoogt het DEN de balans tussen invloed en inspraak te optimaliseren en te engagen op onderwerpen die voor de deelnemers van de aangesloten pensioenfonds specifiek van belang zijn. DEN is het eerste Nederlandse engagementinitiatief, opgezet door pensioenfonds.

Deelname aan DEN biedt pensioenfonds een aantal belangrijke voordelen:

- Door samen te werken met een beperkt aantal gelijkgestemde pensioenfonds heeft elke deelnemer veel invloed op het uit te voeren engagement beleid.
- Het is mogelijk om thematisch engagement uit te voeren wat aansluit op de door de pensioenfonds geselecteerde MVB-doelstellingen of SDG's.
- Deelname aan DEN realiseert een leereffect voor de pensioenfonds en vergroot de betrokkenheid van de eindbelegger.
- Door samenwerking met meerdere pensioenfonds kunnen de engagementactiviteiten kostenefficiënt worden uitgevoerd.

Het eerst gekozen thema is watergebruik en waterbeheer in de toeleveringsketen. Een maatschappelijk en financieel belangrijk thema dat speelt in veel toeleveringsketens van de bij het pensioenfonds aangesloten bedrijven. Het tweede thema dat nu wordt opgestart is: afval en recycling bij bedrijven.

Binnen DEN voert Achmea Investment Management het engagement uit en acteert Finance Ideas als sparringpartner en secretariaat.

4.4.3 Engagement op vastgoed

Het pensioenfonds stelt zich ten doel dat zij de duurzaamheid van haar gehele vastgoedportefeuille kan monitoren en beoordelen met de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB). Om dit doel te bereiken dienen alle private vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds belegt lid te zijn van GRESB.

Ook stelt het pensioenfonds zich ten doel dat in 2020 alle private vastgoedfondsen een GRESB-score behalen die hoger is dan de GRESB-score van haar peers. Met vastgoedfondsen die dit doel niet behalen wordt de dialoog aangegaan.

Pensioenfonds Detailhandel constateerde dat engagement op de beursgenoteerde vastgoedportefeuille achterbleef, terwijl vastgoed wereldwijd verantwoordelijk is voor 30-40% van de CO₂-uitstoot. Daarom heeft het pensioenfonds het initiatief genomen tot oprichting van GREEN (*Global Real Estate Engagement Network*), uiteindelijk opgericht door het adviesbureau Finance Ideas.

4.4.4 Stemmen

Pensioenfonds Detailhandel is een actief en betrokken aandeelhouder. We gaan in gesprek met ondernemingen. Daarnaast brengen we wereldwijd onze stem uit op aandeelhoudersvergaderingen en zijn open over ons stembeleid en stemgedrag. Uitgangspunt voor het stembeleid: behouden en verbeteren van langetermijnwaardecreatie voor onze deelnemers en de wereld waarin zij leven.

Het pensioenfonds gelooft dat ondernemingen die rekening houden met de impact die zij hebben op mens en milieu én die streven naar langetermijnwaardecreatie voor verschillende belanghebbenden op lange termijn beter renderen. Door engagement en stemmen stimuleren we verduurzaming. Daarbij sluiten we aan op de voorkeuren van onze deelnemers. Pensioenfonds Detailhandel stemt op AVA's (Algemene Vergadering van Aandeelhouders) wereldwijd bij ondernemingen waar wij aandelen van bezitten. Dat gebeurt op honderden AVA's per jaar.

Het Pensioenfonds belegt in beursgenoteerde aandelen in op maat gemaakte beleggingsindices. FTSE Russel heeft voor Pensioenfonds Detailhandel binnen de aandelenportefeuilles ontwikkelde en opkomende landen benchmarks gemaakt die gericht zijn op de vier SDG's waar we aan willen bijdragen. Deze indices worden passief gevolgd door onze vermogensbeheerder. Pensioenfonds Detailhandel vindt het belangrijk dat we actief aandeelhouderschap combineren met deze duurzame passieve methodiek van beleggen. Op die manier kunnen we ondernemingen laten merken wat belangrijk is voor ons als aandeelhouder, en zo invloed gebruiken om indirect impact te maken.

Als passieve belegger met duurzame indices zijn de instrumenten dialoog en stemmen belangrijke instrumenten om indirect een positieve impact te maken in de wereld; en negatieve impact te mitigeren, voorkomen, of op te roepen tot herstel en verhaal.

Stemmen is daarom ook opgenomen in het zogenaamde due diligence-proces van het Pensioenfonds, en hangt nauw samen met het aangaan van de dialoog, als onderdeel van actief aandeelhouderschap. Het stembeleid van Pensioenfonds Detailhandel is op de volgende wijze opgebouwd:

1. Stemprincipes: de uitgangspunten die de basis vormen van het stembeleid, gelieerd aan onze beleggingsovertuigingen en het MVB-beleid.
2. Stemrichtlijnen: de stemrichtlijnen vertalen de stemprincipes op de verschillende AVA-onderwerpen (bijvoorbeeld over bestuursaanstellingen, beloningsbeleid, kapitaalstructuur, uitgifte nieuwe aandelen, etc).
3. Beschrijving hoe het stembeleid is ingericht (governance en proces) en op welke wijze de steminstructie tot stand komt.

en is als bijlage opgenomen bij dit MVB-beleid en publiek beschikbaar op de website.

Shareholder resolutions

Het indienen van aandeelhoudersvoorstellen is een arbeidsintensief proces en vraagt gedegen kennis of opbouw van kennis in bepaalde jurisdicties. In principe zal het indienen van een aandeelhoudersresolutie via de engagementprovider verlopen, waar capaciteit en kennis is. Pensioenfonds Detailhandel kan de engagementprovider vragen een resolutie in te dienen.

Securities lending

Het Pensioenfonds maakt gebruik van securities lending voor het genereren van extra rendement. Daardoor kan het pensioenfonds niet altijd haar stemrecht uitoefenen. De vermogensbeheerder kan bij stemmingen met grote financiële impact besluiten om aandelen terug te roepen. In ieder leencontract is bepaald dat er niet gestemd mag worden op uitgeleende stukken.

4.5 Samenwerking, beïnvloeden en stimuleren

4.5.1 Vrijwillige initiatieven

Het pensioenfonds vindt het belangrijk om mee te doen aan initiatieven die overeenstemmen met de doelen van het MVB-beleid, het verduurzamen van de economie en de assetmanagementindustrie en samen te werken met dienstverleners die het onderwerp verantwoord beleggen op een geloofwaardige wijze invullen.

Via de engagementprovider is het pensioenfonds indirect al betrokken bij een zeer groot aantal samenwerkingen, initiatieven en investor statements, zoals *Climate Action 100+* en *Platform Living Wage Financials*. Het pensioenfonds sluit zich echter ook zelfstandig bij initiatieven aan. In 2022 bijvoorbeeld bij de *Net-Zero Asset Owner Alliance*, de PRI stuurgroep ter bevordering van actief aandeelhouderschap op mensenrechten *Advance*, het IMVB-convenant, *GREEN* en *DEN*. De initiatieven worden op de volgende criteria beoordeeld ter bepaling of ze in aanmerking komen voor directe deelname van het pensioenfonds:

- Leidt het initiatief in voldoende mate tot het bereiken van de door het fonds gedefinieerde doelen?
- Past het initiatief bij de gekozen thema's en deelnemersvoorkeuren?
- Leidt het initiatief tot additionele kennisopbouw bij het pensioenfonds?
- Is het initiatief dusdanig breed gedragen dat deelname verwacht mag worden van een groot fonds als pensioenfonds Detailhandel?
- Is het initiatief gericht op institutionele beleggers?
- Kan het bestuur of leden van het bestuursbureau kennis opdoen via deelname aan het initiatief op voor het fonds belangrijke onderwerpen?
- De mate van inspanning benodigd of verwacht om te kunnen participeren in het initiatief.
 - De manier waarop het pensioenfonds toegevoegde waarde kan leveren aan het initiatief.
 - De kosten verbonden aan het initiatief.

Grofweg zullen er twee soorten initiatieven zijn waaraan het pensioenfonds mee zal doen.

1. Breedgedragen initiatieven: het pensioenfonds sluit zich bij deze initiatieven aan om het signaaleffect van dergelijke initiatieven verder te versterken, maar het lidmaatschap heeft niet een significante additionele waarde voor het initiatief. Ook kan het pensioenfonds haar uitvoerders stimuleren aan dergelijke initiatieven deel te nemen om daarmee de impact te vergroten. Voorbeelden van dergelijke initiatieven en samenwerkingen zijn: PRI en NZAOA.
2. Opkomende, kleinschalige initiatieven: dit zijn initiatieven waaraan het pensioenfonds een duidelijke additionele waarde kan leveren door haar lidmaatschap, ofwel omwille van het leveren van kennis en capaciteit, ofwel omwille van het van de grond krijgen van opkomende initiatieven ('founding member'). Om in aanmerking te komen voor deelname, dient het initiatief te focussen op onderwerpen die belangrijk zijn voor het pensioenfonds. Daarnaast wil het pensioenfonds een concrete, additionele bijdrage kunnen leveren aan het initiatief op een van de volgende manieren:
 - **Advocacy** door de doelstellingen van het initiatief op actieve wijze aan de buitenwereld en specifiek de institutionele beleggingsmarkt uit te dragen. Dit door bijvoorbeeld te spreken op evenementen van het initiatief of door de doelstelling van het initiatief te delen via het netwerk en de media-kanalen van het pensioenfonds.
 - **Kennis** van het pensioenfonds te delen met het initiatief om zo het initiatief te ondersteunen.
 - **Deel te nemen** aan activiteiten van het initiatief die actief bedrijven aan spreken om te veranderen/verbeteren op de door het pensioenfonds geprioriteerde SDG's. Dit kan bijvoorbeeld door engagementactiviteiten of het stemmen voor shareholder resolutions.

- **Als actieve deelnemer** aan het initiatief mee te denken over de verdere ontwikkeling van het initiatief op strategisch of tactisch niveau. Dit door bijvoorbeeld mee te doen met commissies of werkgroepen van het initiatief. Het mede oprichten van het Dutch Engagement Network en het *Global Real Estate Engagement Network* zijn voorbeelden van dergelijke initiatieven.

4.5.2 Ngo's

Het pensioenfonds overweegt per geval met welke Ngo's de dialoog wordt aangegaan. Hierbij is het uitgangspunt dat de dialoog met Ngo's alleen wordt aangegaan als de speerpunten van deze Ngo's te relateren zijn aan de SDG's die het pensioenfonds als focus-thema's heeft gedefinieerd (SDG 8, 12, 13, en 16).

4.5.3 Dienstverleners

Het pensioenfonds gaat in gesprek met zijn dienstverleners om deze te beïnvloeden en te stimuleren om het (beleggings- of bedrijfs-) beleid te verduurzamen. Op deze wijze kan het pensioenfonds haar invloed gebruiken om de beleggingsindustrie te stimuleren verder te verduurzamen.

4.6 Impactbeleggen

Een van de doelen van het MVB-beleid is om met een relatief klein gedeelte van de totale portefeuille -naast de reguliere financiële doelstelling- een maatschappelijk rendement na te streven en direct bij te dragen aan een beter milieu of een betere maatschappij (impact beleggen). Het pensioenfonds maakt daarbij onderscheid tussen directe impactbeleggingen en indirecte impactbeleggingen.

Het pensioenfonds hanteert voor directe impactbeleggingen de definitie van de 'Global Impact Investing Network (GIIN)': "Impactbeleggingen zijn beleggingen met een intentie om een positieve, meetbare sociale en milieu impact te maken, naast een positief, financieel rendement." Het pensioenfonds maakt een onderscheid tussen indirecte en directe impact.

Het pensioenfonds is van mening dat impactbeleggen bijdraagt aan de ambitie om te leren, innoveren en om vooruit te blijven op het gebied van MVB.

Directe impact

Het pensioenfonds stelt zich ten doel om 1% van haar vermogen te alloceren naar directe impact-beleggingen in illiquide beleggingscategorieën. De SDG's die het pensioenfonds heeft geprioriteerd dienen zoveel mogelijk terug te komen in dergelijke beleggingen.

In 2021 heeft het pensioenfonds na een selectietraject besloten daartoe drie fondsbeheerders aan te stellen die elk een *private debt* fonds beheren.

- Het **Polestar Circular Debt Fund** verstrekt leningen aan Nederlandse ondernemingen die op de financiële markt tegen een financieringsprobleem oplopen. De bedrijven gebruiken de leningen om reeds bewezen innovatieve circulaire technieken op grotere schaal uit te rollen en zo bij te dragen aan afvalreductie, beperking in het gebruik van grondstoffen, en beperking van CO₂-uitstoot.
- Het **Symbiotics Emerging Market Impact Fund** is opgezet om in opkomende markten via financiële instellingen leningen te verstrekken aan MKB-bedrijven die impact maken ten aanzien van SDG's 8, 12 en 13.
- Het **Tikehau SDG Lending Fund** richt zich op leningen die bijdragen aan het verduurzamen van MKB-bedrijven in de Europese markt. Voorwaarde voor het verstrekken van deze leningen is dat zij aantoonbaar verduurzaming en meer verantwoorde bedrijfsvoering tot gevolg hebben.

De fondsen worden met ondersteuning van Finance Ideas gemonitord en geëvalueerd op financiële prestaties, het nakomen van de contractafspraken, en het rapporteren op de gemaakte impact. De fondsmangers hebben zich allen gecommitteerd te voldoen aan de zogenaamde "artikel 9" eisen van de Europese financiële duurzaamheidsregelgeving SFDR (*Sustainable Finance Disclosure Regulation*). Dat betekent dat zij moeten voldoen aan de hoogste duurzaamheids- en transparantievereisten onder deze regelgeving.

Omdat directe impactinvesteringen een nieuwe beleggingscategorie is voor het pensioenfonds, zal de evaluatie van de fondsen waar het pensioenfonds nu in heeft belegd, moeten worden afgewacht tot er grotere allocaties worden toegezegd naar de directe impactcategorie. Wel heeft het pensioenfonds nieuwe doelstellingen opgenomen over zogenaamde indirecte impact: bijdragen aan CO₂-reductie, en groene beleggingen, komend uit de klimaatstrategie van het fonds.

Indirecte impact

Beleggingen in beursgenoteerde green bonds (obligaties die zijn uitgegeven om bepaalde duurzame projecten te financieren) en green revenues (aandelen van bedrijven die producten of diensten leveren die een bijdrage geven aan verduurzaming) worden ook vaak als impactbelegging gezien. Het pensioenfonds hanteert voor dergelijke beursgenoteerde instrumenten de term indirecte impact, omdat ook zonder onze financiering dergelijke projecten veelal doorgang zouden hebben gevonden. Het pensioenfonds heeft middels het verduurzamen van de aandelenportefeuilles en de creditportefeuille haar doelstellingen om de exposure naar green revenues te verhogen met 10% in de liquide portefeuille behaald en het heeft pensioenfonds het doel om 5% van het belegde vermogen in obligaties te alloceren naar groene obligaties, ook behaald. De laatste doelstelling is behaald door de portefeuille voor Europese credits te verduurzamen, en een aparte Green Bond portefeuille toe te voegen. Het pensioenfonds gebruikt de herijking van de MVB-strategie in 2022 en 2023 om te bepalen of deze doelstellingen gehandhaafd moeten worden als doorlopende doelstelling.

5. ESG-riskmanagement

Dit hoofdstuk gaat in op de manier waarop het pensioenfonds invulling geeft aan ESG-ricicomanagement. Paragraaf 5.1 beschrijft het ESG due diligence proces conform de OESO-richtlijnen en United Nation's Guiding Principles on Business and Human Rights. Daarbij gaat het met name om de negatieve impact die ondernemingen hebben op mens en milieu. Paragraaf 5.2 richt zich op het managen van de financiële risico's voor het pensioenfonds als gevolg van het MVB-beleid en uitvoering van de ondernemingen.

5.1 OESO-richtlijnen

Door het onderschrijven van het MVB-convenant committeert het pensioenfonds zich aan de OESO-richtlijnen en de UNGP's. Hiermee verplicht het pensioenfonds zich tot het uitvoeren van due diligence conform de OESO-richtlijnen. De OESO-richtlijnen definiëren due diligence als: "het proces waarmee organisaties hun daadwerkelijke en potentiële negatieve impact kunnen identificeren, voorkomen en mitigeren en hierover verantwoording afleggen als een integraal onderdeel van zakelijke besluitvormings-, risico- en beheerssystemen"⁴.

Het pensioenfonds heeft uitgebreid beschreven hoe zij due diligence uitvoert, te vinden op de website en in Bijlage 8.3. ("Due diligence proces beschrijving."). Het identificeren van risico's in de portefeuille wordt gedaan door het uitvoeren van diverse ESG-analyses. De meest ernstige negatieve impacts worden geprioriteerd op basis van:

- Ernst
- Schaal
- Onomkeerbaarheid

Ook wordt de mate van waarschijnlijkheid meegewogen.

Wanneer ondernemingen in de beleggingsportefeuille (potentieel) negatieve impact veroorzaken, gebruikt het pensioenfonds waar mogelijk haar invloed om deze impact te voorkomen en/of te mitigeren. Dit doet het pensioenfonds onder andere via engagement en door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen. Uit de risicoanalyse en -prioritering volgt met welke ondernemingen engagement uitgevoerd gaat worden.

Wanneer ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt negatieve impact hebben veroorzaakt of daaraan hebben bijgedragen, verwacht het pensioenfonds dat de onderneming herstel en/of verhaal voor benadeelden biedt of daaraan bijdraagt. Het pensioenfonds zal via engagement of stemmen op aandeelhoudersvergaderingen oproepen tot herstel en/of verhaal.

Aangezien het pensioenfonds alleen als belegger optreedt en geen operationele of beleidsmatige verantwoordelijkheid draagt en vrijwel altijd minderheidsaandeelhouder is, is het onwaarschijnlijk dat het pensioenfonds in haar rol als belegger zelf negatieve

4. SER (2019), Instrumentarium Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfonds, p.13.

impact veroorzaakt. Mocht die aansprakelijkheid toch bestaan dan biedt het pensioenfonds zelf herstel en/of verhaal voor benadeelden of draagt daar aan bij. In het uiterste geval kan het pensioenfonds besluiten om te desinvesteren. Daarbij neemt het pensioenfonds ook de (potentiële) negatieve gevolgen van de desinvestering op maatschappij en milieu mee.

5.2. ESG-risicomanagement

In deze paragraaf worden de instrumenten uiteengezet die het pensioenfonds gebruikt om financieel materiele ESG-risico te monitoren en waar mogelijk en zinvol geacht te beperken. Het pensioenfonds gebruikt hiervoor bestaande producten en diensten in de markt.

Op structurele basis onderzoekt het pensioenfonds hoe instrumenten het meest effectief en efficiënt kunnen worden ingezet. Tevens onderzoekt het pensioenfonds op welke wijze zij het aan ESG-gerelateerde financiële risicobeheer op gedegen wijze in de organisatie kan verankeren.

5.2.1 Klimaatrisico in de strategische Asset Allocatie

Het pensioenfonds gebruikt Mercer voor haar Strategische Asset Allocatie studie en ALM-studie. Mercer heeft een systematiek ontwikkeld die het effect van diverse klimaatscenario's op het risico-rendement profiel van diverse beleggingscategorieën in kaart brengt. Mercer heeft deze systematiek ook toegepast op de portefeuille van het pensioenfonds. Op deze wijze krijgt het pensioenfonds inzicht in het verwachte rendement onder een aantal verschillende klimaatscenario's en kan het de strategische asset allocatie daarop aanpassen.

Het pensioenfonds heeft Mercer aangesteld als strategisch klimaatadviseur. Daardoor onderzoekt Mercer niet alleen de klimaatrisico's in de strategische asset allocatie maar ook per portefeuille, en zelfs op het niveau van individuele beleggingen. De uitbreiding van deze analyses stelt het pensioenfonds in staat op het juiste niveau te sturen. Dat kan dus zijn via wijzigingen in de strategische asset allocatie, maar ook door gericht engagement uit te voeren of beslissingen te nemen op benchmarkconstructie-gebied.

5.2.2 Monitoring ESG-risico's aandelen en obligaties

De ESG-overlay manager van het pensioenfonds voert een ESG-risico scan uit. Deze risicoscan wordt uitgevoerd door naar de risico's van individuele bedrijven te kijken (overzicht van de slechtst scorende bedrijven), maar ook door naar het totale ESG-risico voor het pensioenfonds op portefeuilleniveau te kijken (bijvoorbeeld de totale CO₂ exposure).

Het bestuur zal mede aan de hand van deze rapportage periodiek overwegen of de nu gehanteerde over- en onderwegingen nog passend zijn bij de risicohouding van het fonds.

Voor analyse van de ESG-overlay manager wordt gebruik gemaakt van MSCI-data. Daarmee geven we ook invulling aan de benodigde checks en balances ten opzichte van de data van FTSE Russell.

De ambitie is om deze rapportage te verbeteren, waardoor er meer gedetailleerd inzicht komt en deze tevens kan dienen als monitoring van negatieve impacts zoals bedoeld onder 5.1.

5.2.3 Monitoring ESG-risico's vastgoed

Het pensioenfonds monitort de duurzaamheidsprestatie van haar vastgoedportefeuille met GRESB (Global Real Estate Sustainability Benchmark). Deze monitoring wordt uitgevoerd door Finance Ideas.

In de illiquide portefeuille hanteert het pensioenfonds de doelstelling dat de vastgoedfondsen die deelnemen aan GRESB een GRESB-score dienen te hebben die minimaal gelijk is aan de score van de peer group. Het pensioenfonds heeft dit doel in 2020 behaald en voor elk van de fondsen nieuwe aandachtspunten geformuleerd. Als de scores lager zijn dan de scores van de peer group, wordt de dialoog aangegaan met het vastgoedfonds dat lager scoort.

Als er in dit geval geen sprake is van progressie, kan het pensioenfonds overgaan tot desinvesteren. In dat geval kan de commissie vermogensbeheer een advies voor desinvesteren voorleggen aan het bestuur van het pensioenfonds.

In 2021 heeft het pensioenfonds door Finance Ideas een fysieke klimaatrisicoscan op de vastgoedportefeuille laten uitvoeren, waarbij op gebouwniveau inzicht is verkregen op mogelijke fysiek risico in de portefeuille. Dit inzicht wordt gebruikt voor verdere engagement over verduurzaming van de portefeuille, en kan ook als inzicht dienen bij toekomstige investeringsbeslissingen. Fysieke klimaatrisico's in de vastgoedportefeuille die zijn onderzocht zijn: hittestress, wateroverlast, droogte en overstroming.

In de beursgenoteerde vastgoedportefeuille is door het bevorderen van de oprichting van het GlobalReal Estate Engagement Network (GREEN) en actief lidmaatschap een ambitie van het fonds werkelijkheid geworden. Doelstelling voor de komende jaren is het internationaal laten groeien van GREEN om zo met veel invloed engagement te kunnen uitvoeren. Het pensioenfonds neemt deel in de stuurgroep.

6. Governance

Dit hoofdstuk gaat in op de governancestructuur van het pensioenfonds omtrent de formulering, implementatie en controle van MVB-beleid. Allereerst gaat dit hoofdstuk in op de verdeling van deze verantwoorde-

lijkheden. De tweede paragraaf gaat in op de selectie, monitoring en evaluatie van de dienstverleners van het pensioenfonds. De laatste paragraaf gaat in op de kennisagenda van het pensioenfonds en het zorg dragen voor een continue update van MVB-kennis.

6.1 Verantwoordelijkheden

Het pensioenfonds hecht er waarde aan dat er een strikte scheiding is tussen beleid, uitvoering en controle. Om dit te waarborgen zijn er meerdere interne en externe rollen betrokken bij de formulering van het MVB-beleid, de uitvoering van het MVB-beleid en de controle van deze uitvoering. Dit zijn het bestuur van het pensioenfonds, de commissie vermogensbeheer (Cie. VB), het bestuursbureau, de coördinerend vermogensbeheerder van het pensioenfonds (Blackrock), de ESG overlay manager, de riskmanager, de strategisch klimaatadviseur Mercer en de custodian. Onderstaande tabel laat de verdeling zien van de verantwoordelijkheden bij de diverse onderdelen van het MVB-beleid.

Ook op het gebied van data probeert het pensioenfonds checks en balances in te bouwen door gebruik te maken van diverse ESG-databronnen. ESG-databronnen verschillen in methodologie en uitkomsten. Het pensioenfonds tracht daarom de meest passende ESG-databron te vinden bij de MVB-instrumenten.

Taak	Verantwoordelijk ⁵	Advisering	Uitvoerend	Monitoring /controle	Frequentie
Evaluëren MVB-beleid	Bestuur/portefeuille houder	Cie. VB	Bureau		Doorlopend
Implementatie MVB-beleid					
Uitsluiten landen en bedrijven	Cie. VB*	Bureau	Columbi Threadneedle (data Sustainalytics)	Custodian	Per kwartaal
SDG-integratie systematiek	Cie. VB*	Bureau	FTSE Russel	Mercer en vermogensbeheerder	Jaarlijks
Engagement	Bestuur	Bureau/ Cie. VB	Columbia Threadneedle	Bestuursbureau met behulp van partijen zoals Mercer	Continue
Stemmen	Bestuur	Bureau/ Cie. VB	Columbia Threadneedle	Bestuursbureau	Jaarlijks
Identificatie van risico	Bestuur	Cie. VB	Columbia Threadneedle (data MSCI)	Bestuursbureau	Halfjaarlijks
ESG risico-management	Bestuur	Cie. VB	Bestuursbureau met uitvoerende partijen (FTSE en Mercer)	Vermogensbeheerder	Tweejaarlijks
Samenwerking en coalitie	Bestuur	Cie. VB	Bestuursbureau	Derde partij wanneer nodig	Jaarlijks
Selectie, monitoring, evaluatie ESG-dienstverleners/ uitvoerders	Bestuur	Cie. VB	Bestuursbureau	Derde partij wanneer nodig	Jaarlijks (monitoring) Uitgebreide evaluatie (driejaarlijks)

6.2 Selectie, monitoring en evaluatie

Het MVB-beleid van het pensioenfonds is op alle mandaten van toepassing. Het pensioenfonds eist bovendien van haar dienstverleners dat ze het onderwerp verantwoord beleggen op een ambitieuze, authentieke en geloofwaardige wijze integreren in hun (beleggings)proces en actief aandeelhouderchap, ook buiten de specifieke portefeuilles van het pensioenfonds. Het pensioenfonds eist van dienstverleners dat zij grofweg in lijn met het beleid en de (MVB) doelstellingen van het pensioenfonds acteren, om zo de doelstellingen gezamenlijk te realiseren.

6.2.1 Coördinerend vermogensbeheerder

Het pensioenfonds eist dat de coördinerend vermogensbeheerder invulling geeft aan het MVB-beleid van het pensioenfonds. Dit betekent primair dat de coördinerend vermogensbeheerder zorgdraagt voor de uitvoering van de mandaten van het pensioenfonds, waarin ESG-integratie binnen de custom indices is verankerd, en zorgdraagt voor de uitvoering van het uitsluitingsbeleid van het pensioenfonds. Ook het hanteren van de OESO-normen is vastgelegd in de contracten met de coördinerend vermogensbeheerder.

5. Uiteindelijk is het bestuur verantwoordelijk voor alle taken van het pensioenfonds.

Doordat de vermogensbeheerder zeer beperkt actieve ruimte heeft om af te wijken van de custom indices, en tevens geen stem- en engagementmandaat heeft gekregen van het pensioenfonds, speelt zij geen rol in de beleggingskeuzes binnen portefeuilles en in actief aandeelhouderschap. Wel draagt de vermogensbeheerder in toenemende mate zorg voor diepgaande ESG-analyses op de portefeuille of delen ervan om het pensioenfonds zo genoeg inzicht te geven om het werk van de indexbouwer en de strategisch klimaatadviseur kritisch te volgen.

6.2.2 Vermogensbeheerders Illiquide portefeuille

Bij de selectie van vermogensbeheerders in de illiquide portefeuille eist het pensioenfonds dat de vermogensbeheerder in toenemende mate invulling geeft aan het MVB-beleid van het pensioenfonds. Dit betekent primair dat GRESB-scores en selectie van SDG's wordt meegenomen in de selectie, monitoring en evaluatie van de vermogensbeheerders. In de selectie van directe impactbeleggingen in de private-debt categorie is een uitgebreide impactassessment uitgevoerd, waarin is onderzocht hoe waarschijnlijk het is dat het fonds daadwerkelijke impact zal bewerkstelligen. Ook de operationele due diligence is uitbesteed aan een derde partij. De monitoring van de impactmanagers is tenslotte uitbesteed aan Finance Ideas, om zo te zorgen voor onafhankelijke controle. Het pensioenfonds heeft een externe adviseur aangesteld, Finance Ideas, die zorg draagt voor de monitoring en evaluatie van vermogensbeheerders in de illiquide portefeuille. Het pensioenfonds ontvangt ieder kwartaal een rapportage van deze externe adviseur. ESG is een onderdeel van die rapportages.

6.2.3 Engagementprovider

Bij de selectie van de engagementprovider eist het pensioenfonds dat de engagementprovider invulling geeft aan het MVB-beleid van het pensioenfonds. Dit betekent primair dat de engagement providerengagement uitvoert conform het engagementbeleid en het onderliggende (OESO) due diligence proces. Daarnaast verwacht het pensioenfonds dat de engagementprovider engagement uitvoert conform de thema's die het pensioenfonds heeft geprioriteerd. Ieder kwartaal dient de engagementprovider te rapporteren over de voortgang van de uitvoering van het engagementbeleid. De engagementprovider wordt tenminste elke 3 jaar grondig geëvalueerd.

6.2.4 ESG overlay-manager

Bij de selectie van de ESG-overlay manager eist het pensioenfonds dat die invulling geeft aan het MVB-beleid van het pensioenfonds. Dit betekent primair dat de ESG-overlay manager zorgdraagt voor de uitsluitingen en het ESG-risicomanagement conform de OESO-normen.

Ieder kwartaal dient de ESG overlay manager te rapporteren over hoe zij invulling geeft aan haar rol in de uitvoering van het MVB-beleid. De ESG overlay manager wordt tenminste elke 3 jaar grondig geëvalueerd.

7. Rapportage en communicatie

7.1 Interactie met deelnemers

Het pensioenfonds hecht veel waarde aan interactie met haar deelnemers om haar beleid overeen te laten komen met de normen en waarden van de deelnemers. Het pensioenfonds voert daarom regelmatig een deelnemersonderzoek uit en past het beleid, waar mogelijk, aan op basis van een deelnemersonderzoek. Het pensioenfonds heeft bijvoorbeeld SDG 12 toegevoegd als geprioriteerde SDG naar aanleiding van het deelnemersonderzoek.

7.2 Rapportage

7.2.1 Algemeen

Het pensioenfonds vindt het belangrijk dat deelnemers en belanghebbenden goed op de hoogte zijn van de (MVB) activiteiten van het pensioenfonds. Jaarlijks legt het pensioenfonds daarom verantwoording af aan haar deelnemers en andere belanghebbenden over de voortgang van de implementatie van haar MVB-beleid in het jaarverslag. Om dit op volledige wijze te rapporteren komen de volgende onderwerpen terug in de jaarlijkse rapportage:

- De uitgangspunten van het MVB-beleid van het pensioenfonds.
- De voortgang van het behalen van de MVB-doelstellingen en eventuele updates van deze MVB-doelstellingen, uitgedrukt in de KPI's en targets die zijn geformuleerd in paragraaf 3.3.
- De status van de implementatie van het MVB-beleid per instrument.
- Een overzicht van de initiatieven en samenwerkingsverbanden waar het pensioenfonds aan verbonden is.

Ook publiceert het pensioenfonds elk kwartaal een overzicht van alle beursgenoteerde beleggingen op de website.

7.2.2 Stemmen en engagement

Het pensioenfonds rapporteert op kwartaalbasis over haar stem- en engagementactiviteiten. Deze rapportages worden aangeleverd door de engagement- en stemprovider van het pensioenfonds

Op het gebied van engagement rapporteert het pensioenfonds over de ondernemingen waarmee het pensioenfonds de dialoog is aangegaan en waarover. Daarnaast rapporteert het pensioenfonds over de resultaten van het engagement en geeft het pensioenfonds aan welke beslissingen zij heeft genomen wanneer het engagement onsuccesvol blijkt te zijn.

Met betrekking tot haar stemgedrag rapporteert het pensioenfonds op kwartaalbasis over de door het pensioenfonds uitgebrachte stemmen per aandeelhoudersvergadering en per onderwerp via de stemmonitor op de website. Daarnaast rapporteert het pensioenfonds jaarlijks over haar algemene stemgedrag tijdens algemene vergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen en geeft het pensioenfonds een toelichting bij de belangrijkste stemmingen.

8. Bijlagen

8.1 Geprioriteerde SDG's

Het pensioenfonds streeft -waar mogelijk- naar integratie van de SDG's in de benchmarks die gehanteerd worden in beleggingsportefeuilles. Dit houdt in dat gebruikte ESG-datamodellen in ieder geval herleid moeten kunnen worden naar de 17 SDG's van de United Nations. Integratie van SDG's kan alleen worden gerealiseerd als partner(s) worden gevonden die deze SDG-benadering van het pensioenfonds kunnen ondersteunen. De SDG's die het pensioenfonds heeft geprioriteerd, zijn hieronder in detail verder uitgewerkt.

SDG 8, eerlijk werk en economische groei

Thema's en subdoelen die gebruikt worden om SDG 8 te integreren zijn:

- Efficiënt gebruik van hulpbronnen (SDG8, subdoel 8.4)
- Milieugevaren in toeleveringsketen (SDG8, subdoel 8.4)
- Arbeidsnormen (SDG8, subdoelen 8.3, 8.5, 8.6, 8.7)
- Verantwoordelijkheid voor de consument;
- Sociale toeleveringsketen
- Groene omzet; (SDG8, subdoel 8.4)
- CO₂-emissie (SDG8, subdoel 8.4).

SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie

Thema's en subdoelen die gebruikt worden om SDG 12 te integreren zijn:

- Biodiversiteit (SDG12, subdoel 12.2, 12.6)
- Efficiënt gebruik van hulpbronnen SDG12, subdoel 12.2, 12.3, 12.4, 12.5)
- Milieugevaren in toeleveringsketen (SDG12, subdoel 12.2, 12.3, 12.4, 12.5)
- Bedrijven aanmoedigen duurzaam te werken en erover te rapporteren (SDG12, subdoel 12.6)
- Groene omzet en CO₂, (SDG12, subdoel 12.2, 12c).

SDG 13, Klimaatactie

Thema's en subdoelen die gebruikt worden om SDG 13 te integreren zijn:

- Klimaatverandering (SDG 13, subdoel 13.1, 13.3)
- Milieugevaren in toeleveringsketen (SDG 13, subdoel 13.1)
- Sociale aspecten in toeleveringsketen (SDG 13, subdoel 13.1)
- Groene omzet, CO₂ en voorraden fossiele brandstof (SDG 13, subdoel 13.1, 13.3, 13.a).

SDG 16, Vrede, Justitie en sterke publieke diensten

Thema's en subdoelen die gebruikt worden om SDG 16 te integreren zijn:

- Arbeidsnormen (SDG 16, subdoel 16.2)
- Mensenrechten (SDG 16, subdoel 16.1, 16.2, 16.10)
- Sociale aspecten toeleveringsketen (SDG 16, 16.2)
- Anti-corruptie (SDG 16, subdoel 16.4, 16.5)
- Fiscale transparantie (SDG 16, subdoel 16.6)
- Vermindering illegale wapenstromen (SDG 16, subdoel 16.1, 16.2)
- Bevorderen van de lokale en internationale rechtsorde (SDG 16, subdoel 16.3).

8.2 Stembeleid Pensioenfonds Detailhandel

Versie september 2021

De rol van het stembeleid in het beleggingsbeleid van Pensioenfonds Detailhandel

Pensioenfonds Detailhandel is een actief en betrokken aandeelhouder. We gaan in gesprek met ondernemingen. Daarnaast brengen we wereldwijd onze stem uit op aandeelhoudersvergaderingen en zijn open over ons stembeleid en stemgedrag. Uitgangspunt voor het stembeleid: behouden en verbeteren van langetermijnwaardecreatie voor onze deelnemers en de wereld waarin zij leven.

Het pensioenfonds gelooft dat ondernemingen die rekening houden met de impact die zij hebben op mens en milieu én die streven naar langetermijnwaardecreatie voor verschillende belanghebbenden op lange termijn beter renderen. Door engagement en stemmen stimuleren we verduurzaming. Daarbij sluiten we aan op de voorkeuren van onze deelnemers.

Pensioenfonds Detailhandel stemt op AVA's (Algemene Vergadering van Aandeelhouders) wereldwijd bij ondernemingen waar wij aandelen van bezitten. Dat gebeurt op honderden AVA's per jaar.

Het Pensioenfonds belegt in beursgenoteerde aandelen in op maat gemaakte beleggingsindices. FTSE Russel heeft voor Pensioenfonds Detailhandel binnen de aandelenportefeuilles ontwikkelde en opkomende landen benchmarks gemaakt die gericht zijn op de vier SDG's waar we aan willen bijdragen. Deze indices worden passief gevolgd door onze vermogensbeheerder. Pensioenfonds Detailhandel vindt het belangrijk dat we actief aandeelhouderschap combineren met deze duurzame passieve methodiek van beleggen. Op die manier kunnen we ondernemingen laten merken wat belangrijk is voor ons als aandeelhouder, en zo invloed gebruiken om indirect impact te maken.

Als passieve belegger met duurzame indices zijn de instrumenten dialoog en stemmen belangrijke instrumenten om indirect een positieve impact te maken in de wereld; en negatieve impact te mitigeren, voorkomen, of op te roepen tot herstel en verhaal.

Stemmen is daarom ook opgenomen in het zogenaamde due diligence-proces van het Pensioenfonds, en hangt nauw samen met het aangaan van de dialoog, als onderdeel van actief aandeelhouderschap.

Het stembeleid van Pensioenfonds Detailhandel is op de volgende wijze opgebouwd:

1. Stemprincipes: de uitgangspunten die de basis vormen van het stembeleid, gelieerd aan onze beleggingsovertuigingen en het MVB-beleid.
2. Stemrichtlijnen: de stemrichtlijnen vertalen de stemprincipes op de verschillende AVA-onderwerpen (bijvoorbeeld over bestuursaanstellingen, beloningsbeleid, kapitaalstructuur, uitgifte nieuwe aandelen, etc.).
3. Beschrijving hoe het stembeleid is ingericht (governance en proces) en op welke wijze de steminstructie tot stand komt.

1. Stemprincipes van Pensioenfonds Detailhandel

Pensioenfonds Detailhandel gelooft dat het goed-functioneren van een bestuur essentieel is voor het beschermen van aandeelhouderswaarde, en voor het creëren van waarde voor andere belanghebbenden, zoals werknemers.

De stemprincipes van Pensioenfonds Detailhandel komen overeen met onze beleggingsbeginselen. Ons stembeleid sluit aan bij de normen en waarden van onze deelnemers, is in lijn met internationale richtlijnen, en tenslotte, bevordert langetermijnwaardecreatie en vermindert down-side risk.

De beleggingsovertuigingen dienen als basis voor het strategisch beheer van de beleggingsportefeuille en de inrichting van de beleggingsorganisatie. Ze dienen ook als basis voor ons Maatschappelijke Verantwoord Beleggen (MVB-)beleid.

Twee beleggingsovertuigingen verwijzen expliciet naar het integreren van MVB in het beleggingsproces. Dat is Beleggingsovertuiging 8: Het beleid op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen van Pensioenfonds Detailhandel sluit aan bij de normen en waarden van de deelnemers van het fonds.

En Beleggingsovertuiging 9: Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat het integreren van ESG-factoren bijdraagt aan langetermijnwaardecreatie.

De onderstaande stemprincipes worden vertaald in stemrichtlijnen en tenslotte tot uitvoering gebracht in de steminstructie.

Principes over het belang van stemmen binnen het MVB-beleid van Pensioenfonds Detailhandel:

- Pensioenfonds Detailhandel gelooft dat het inzetten van het instrument stemmen op aandeelhoudersvergaderingen kan bijdragen aan langetermijnwaardecreatie. Daarom leggen we in onze stemprincipes de nadruk op systemische duurzaamheidsvraagstukken, hebben we oog voor publieke en gemeenschappelijke belangen, en zoeken we naar het maximaliseren van rendementen en waarde voor onze deelnemers. Dat betekent dat ons stembeleid niet de korte termijnbelangen van individuele ondernemingen alleen reflecteert. Ook omdat het langetermijnbelang van ondernemingen in de meeste gevallen overeen zou moeten komen met het belang van onze deelnemers.
- Bij het beoordelen van agendaonderwerpen neemt Pensioenfonds Detailhandel waar mogelijk niet alleen het beschermen van aandeelhouderswaarde mee, maar ook de impact op belanghebbenden, zoals werknemers, omwonenden of andere rechthebbenden.
- Het pensioenfonds hanteert als uitgangspunt dat stemmen en het aangaan van de dialoog hand in hand gaan. Dat betekent dat met stemmen een dialoog kracht bij kan worden gezet, en we bij tegenstemmen op managementvoorstellen de onderneming informeren over de reden van die tegenstem. Het betekent ook dat we hebben opgenomen op welke wijze stemmen kan worden ingezet ter escalatie bij onvoldoende voortgang in de dialoog.

Principes over goed bestuur (good governance) bij ondernemingen. Pensioenfonds Detailhandel stemt voor:

- Een slagvaardig bestuur en managementteam.

- De juiste controle en verantwoording in de managementstructuur ('checks and balances').
- Effectieve systemen voor de interne beheersing en het risicobeheer van alle belangrijke zaken (milieu, maatschappij, governance).
- Een cultuur van transparantie en verantwoordelijkheid die is gebaseerd op een bedrijfsethiek die aansluit bij de normen en waarden van het pensioenfonds.
- Een beloningsbeleid dat langetermijnwaardecreatie beloont; en geen perverse of koterlijn prikkels geeft.
- Stimuleren van de bescherming van de rechten en belangen van alle aandeelhouders, waarin ook minderheidsaandeelhouders afdoende gehoord worden.

Principes over thematische onderwerpen binnen het stembeleid. Het MVB-beleid van Pensioenfonds Detailhandel richt zich op de bijdrage aan een viertal gekozen Sustainable Development Goals (SDG's), SDG 8, 12, 13 en 16. In de inrichting van het stembeleid komen deze SDG's met nadruk terug. Dat zijn: SDG 8: Eerlijk werk en economische groei
SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie
SDG 13: Klimaatactie
SDG 16: Vrede, justitie en sterke publieke diensten.

Daarom zijn de volgende principes op het gebied van onze thematische prioriteiten opgesteld:

- SDG 8 Waardig werk en economische groei: Pensioenfonds Detailhandel vindt het belangrijk dat ondernemingen goed werkgeverschap betrachten. Dat betekent dat wij resoluties steunen die ondernemingen vraagt arbeidsrechten - zoals vrijheid van vakbondsvorming en collectief onderhandelen, te onderschrijven en uitoefening mogelijk te maken en waardig werk te bevorderen in lijn met de ILO kernconventies - zoals het uitbetalen van een leefbaar loon.
- SDG 16 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: Pensioenfonds Detailhandel heeft zich gecommitteerd aan de OESO-richtlijnen voor Multinationale ondernemingen, en de Guiding Principles on Business and Human Rights van de Verenigde Naties (UNGPs). Gegeven deze commitments steunen wij voorstellen die het beleid en beleidsvoering meer in lijn brengen met internationale mensenrechtenstandaarden.

- SDG 13 Klimaatactie: Pensioenfonds Detailhandel gelooft dat klimaatverandering een groot risico is voor onze wereld, die van onze deelnemers, maar ook voor onze portefeuille. Daarom steunen wij de doelen van het klimaatakkoord van Parijs. Ook erkennen we dat de klimaattransitie naar een CO2-neutrale economie risicovol is voor onze portefeuille en de belangen van onze deelnemers, als deze transitie ongeordend verloopt. We zullen VOOR klimaatresoluties stemmen die ondernemingen vragen zich aan de Parijsdoelstellingen te committeren, en hun bedrijfsvoering daarop aan te passen.
- SDG 16 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: We vinden het belangrijk dat ondernemingen transparant zijn over wat ze doen en waar hun belangen liggen. We zullen voorstellen steunen die de politieke acties van een onderneming (lobby, lidmaatschap van organisaties, politieke belangen en politieke bijdragen) transparant maken, stemmen waar mogelijk tegen acties die tegen de langetermijnwaarde van ons als universeel eigenaar en tegen de belangen van onze deelnemers indruist, bijvoorbeeld als er wordt gelobbyd op een manier die tegen de afspraken van het Klimaatakkoord van Parijs indruist.
- SDG 12 Verantwoorde Consumptie en productie: We geloven dat bij het gebruikmaken van natuurlijke hulpbronnen of publieke goederen ondernemingen rekenschap en verantwoording af moeten leggen. We steunen resoluties die vragen om helderheid van gebruikte natuurlijke hulpbronnen, of die oproepen tot het prudent en efficiënt gebruik van hulpbronnen.
- SDG 12 Verantwoorde Consumptie en productie: Ondernemingen dienen bewust te zijn van mogelijk negatieve impact die hun bedrijfsvoering of productie heeft op het land, de lucht en het water en belanghebbenden, bijvoorbeeld in het geval van gebruikmaking van chemische of giftige stoffen of antibiotica. We zullen resoluties steunen die oproepen tot meer transparantie en verantwoorde omgang van schadelijke stoffen.
- SDG 16 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: We ondersteunen resoluties die oproepen tot transparantie rondom milieu- en sociale problemen, als we geloven dat die trans-

parantie kan leiden tot betere resultaten en bestuursbetrokkenheid op het onderwerp, de markt een signaal geeft over hoe goed de onderneming presteert op deze onderwerpen, en een mogelijke invloed kan hebben op de bestuurssamenstelling van een onderneming.

2. Stemrichtlijnen van Pensioenfonds Detailhandel

Bovenstaande stemprincipes monden uit in stemrichtlijnen van Pensioenfonds Detailhandel. Deze stemrichtlijnen zijn opgesteld door onze stemuitvoerder, Columbia Threadneedle, die tevens zorgdraagt voor de uitvoering van het stembeleid. Pensioenfonds Detailhandel heeft deze richtlijnen overgenomen.

De stemrichtlijnen van Columbia Threadneedle hebben wij gepubliceerd op onze website.

Op een beperkt aantal onderdelen stemmen wij anders dan de richtlijnen van Columbia Threadneedle. Die zijn opgenomen in het volgende hoofdstuk. Ook wordt daar besproken op welke wijze het stemproces is ingericht.

3. Proces en uitgangspunten bij de stemuitvoering

3.1 Algemene uitgangspunten stemuitvoering:

Uitgangspunten uitvoering:

- De stemuitvoering wordt zoveel mogelijk door onze responsible engagement overlay-manager gedaan. De stemuitvoering kan worden uitbesteed doordat Pensioenfonds Detailhandel heldere stemprincipes definieert en stemrichtlijnen vastlegt.
- Het Pensioenfonds zet zich in om in alle jurisdicties te stemmen. Dat betekent dat het regelmatig toetst bij de custodian welke administratieve handelingen daarvoor nodig zijn.
- Het Pensioenfonds vindt het belangrijk rekenschap te geven over het stembeleid en transparantie te betrachten en publiceert daarom alle stemmen en geeft jaarlijks een overzicht van de resultaten van het stembeleid.
- Met stemmen geven we een signaal af naar de onderneming waarin we beleggen. Wanneer we een tegenstem uitvoeren (een stem tegen

het advies van het bestuur in) deelt de Responsible Engagement Overlay-manager een toelichting met het bestuur van de onderneming en maken we deze stemmen ook openbaar.

- Er is sec lending-beleid van toepassing op de aandelenportefeuilles, waarin onder andere is meegenomen dat er niet gestemd mag worden op uitgeleende stukken.

Evaluatie op uitvoering:

- Het bestuursbureau van het Pensioenfonds evalueert jaarlijks de uitvoering door Columbia Threadneedle.
- Daarbij wordt er met name aandacht besteed aan het verder ontwikkelen en vastleggen van Pensioenfonds Detailhandel-specifiek stembeleid, om zo de uitvoering bij Columbia Threadneedle te laten aansluiten bij de stemprincipes van het pensioenfonds.

3.2 Omgang met aandeelhoudersresoluties:

Op een beperkt aantal agenda-items zal Pensioenfonds Detailhandel het advies van Columbia Threadneedle voorafgaand aan de stemming toetsen, en eventueel de instructie aanpassen. Met name agendapunten ingediend door aandeelhouders (aandeelhoudersresoluties) agenderen vaak belangrijke, in-het-oog springende en zorgvuldiger te beoordelen voorstellen.

In het beoordelen zullen de eigen stemprincipes als uitgangspunt worden genomen. Daarnaast nemen we in de beoordeling het advies en analyse van Columbia Threadneedle mee. De eigenlijke beoordeling gebeurt op belangrijke agenda-items door het Pensioenfonds zelf, in samenspraak met Columbia Threadneedle.

Belangrijke agenda-items worden gedefinieerd als:

- Controversiële agendapunten of agendapunten waar de uitkomst van de stemming ongewis is maar belangrijk.
- Groot belang van het onderwerp en/of een groot belang op de door ons gekozen SDG's.
- Veel maatschappelijke aandacht voor het onderwerp, de AVA of de onderneming.
- In het geval van een groot belang in de onderneming, of bij een Nederlands beursgenoteerde onderneming kan het extra

aandacht hebben van het Pensioenfonds bovendien eerder worden verantwoord.

Voor AVA's met belangrijke agendapunten wordt een watchlist opgesteld met ondernemingen die nauwlettender worden gevolgd door het Pensioenfonds. Dit stelt het Pensioenfonds ook in staat tussentijds de vorderingen van de eventuele dialoog met Columbia Threadneedle te bespreken.

Voor de namen van deze watchlist geldt dat het Pensioenfonds micro-management van uitvoering wil voorkomen, maar het belangrijk vindt om vinger aan de pols te houden op specifieke onderwerpen. Daarom is de omvang van de lijst beperkt.

De basis van de watchlist vormt ondernemingen waar belangrijke aandeelhoudersresoluties zijn ingediend, vooral gericht op duurzaamheid:

- Ondernemingen op PRI resolutielijst.
- Ondernemingen met een Follow-This klimaatresolutie, resoluties ingediend in de samenwerking van CA100+ of andere samenwerkingsverbanden.
- Ondernemingen waar het Pensioenfonds in samenwerking of anderszins direct betrokken is bij de uitvoering van engagement (IMVB-convenant binnen de werkgroep van het Diepe Spoor, GREEN (Global Real Estate Engagement Network), DEN (Dutch Engagement Network).

Pensioenfonds Detailhandel kan afwijken van het advies van Columbia Threadneedle bijvoorbeeld in de volgende gevallen:

- Het advies van Columbia Threadneedle gaat uit van de letter van het stembeleid, niet de geest van de stemprincipes van Pensioenfonds Detailhandel.
- Pensioenfonds Detailhandel kan zich onthouden van stemmen als wordt gemeend dat er belangenconflicten optreden, bijvoorbeeld bij een controversiële stemming in de werkgeversachterban. Dit is in de praktijk nog nooit voorgekomen.
- Bij afwijkingen van het stembeleid of stemadvies zal het Pensioenfonds Columbia Threadneedle instructie geven hoe te stemmen. Columbia Threadneedle wordt gevraagd de stem te confirmeren.

3.3 Inhoudelijke uitgangspunten om aandeelhoudersvoorstellen te beoordelen

Inhoudelijk hanteert Pensioenfonds Detailhandel de volgende uitgangspunten om aandeelhoudersvoorstellen te beoordelen:

- Stemmen voor aandeelhoudersresoluties is een manier om feedback te geven aan een onderneming op onderwerpen die we belangrijk vinden. Dat kan in gevallen dat er een dialoog plaats vindt met het bedrijf, maar ook zonder actieve dialoog. Pensioenfonds Detailhandel ziet het steunen van aandeelhoudersresoluties niet als escalatiestrategie, wel als versterking op mogelijke dialoog. Daarom stemmen we altijd VOOR resoluties ook al heeft de onderneming al toegezegd aan het gevraagde te voldoen of is er reeds een constructieve dialoog op het onderwerp. Omdat Pensioenfonds Detailhandel in de meeste gevallen niet zelf de engagement voert, is een stem VOOR de resolutie een krachtiger signaal dan ONTHOUDEN of TEGEN.
- Pensioenfonds Detailhandel beoordeelt aandeelhoudersresoluties op het beoogde eindresultaat, en neemt niet de tussentijdse vorderingen van een onderneming mee. Dat betekent dat we bijvoorbeeld in principe VOOR een klimaatresolutie stemmen bij een onderneming die voorop ligt in de sector op het gebied van Paris alignment maar nog op onderdelen tekortschiet (bijvoorbeeld blijktens de CA100+ benchmark). De relatieve voortgang van een onderneming kan worden aangemoedigd, terwijl er tegelijkertijd VOOR een resolutie wordt gestemd.
- De VOOR-stem wordt geprefereerd ondanks eventuele extra kosten of investeringen vanuit het geloof dat langetermijnbetrokkenheid bij een onderneming betekent dat dit type investeringen op de langetermijn in het beste belang is van de onderneming, aandeelhouder, en andere betrokkenen.
- In principe stemmen we altijd VOOR transparantie, ongeacht te maken kosten, binnen het redelijke wat gevraagd kan worden voor een beursgenoteerde onderneming. Dit omdat we geloven dat transparantie in een goed functionerende markt essentieel is, en ons als universeel eigenaar ten goede komt. Transparantie is daarnaast in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen van ondernemingen belangrijk, omdat ze daarmee rekening geven over hun waarde en kosten voor de maatschappij. Daarbij neemt het Pensioenfonds niet alleen materiele onderwerpen voor de onderneming of aandeelhouder ter overweging maar ook belangrijke onderwerpen voor stakeholders, zoals werknemers, omwonenden, en andere belanghebbenden
- De VOOR-stem wordt verkozen ook in gevallen dat het geagendeerde geen materieel risico voor de onderneming vormt. Het kan zijn dat het risico niet materieel is voor de onderneming (bijvoorbeeld, de mogelijke reputatieschade is beperkt), maar het risico wel materieel voor stakeholders is.
- Aandeelhoudersresoluties op de vier geprioriteerde SDG's in principe altijd VOOR (in lijn met Beleggingsbeginsel 8 en in lijn met onze stemprincipes).

3.4 Escalatiemogelijkheden:

Stemmen kan worden ingezet als escalatie instrument. Pensioenfonds Detailhandel ziet het steunen van aandeelhoudersresolutie niet als escalatie van de gevoerde dialoog, zoals beschreven in 3.3. Wel biedt het uitbrengen van een stem andere escalatiemogelijkheden.

De onderstaande escalatiemogelijkheden worden onderzocht als engagement of als eerder stemmen VOOR aandeelhoudersresoluties te weinig resultaat leveren.

Het zelf indienen van aandeelhoudersvoorstellen:

Het zelf (mede) indienen van aandeelhoudersvoorstellen is een arbeidsintensief proces en vraagt gedegen kennis of opbouw van kennis in bepaalde jurisdicties. In principe zal het indienen van een aandeelhoudersresolutie via Columbia Threadneedle verlopen, waar capaciteit en kennis is. Wanneer Pensioenfonds Detailhandel gevraagd wordt een resolutie mede in te dienen zou dit kunnen op basis van een afweging over het belang van de resolutie versus benodigde en beschikbare capaciteit. Het Pensioenfonds kan

Columbia Threadneedle vragen resoluties in te dienen bij onvoldoende resultaat van engagement. We zullen ons inzetten de administratieve benodigdheden aan te leveren maar we hebben de voorkeur dat dit via Columbia Threadneedle zelf geschiedt. Omdat Columbia Threadneedle zelf ook vermogen beheert kan de organisatie Aandeelhoudersvoorstellen agenderen.

Het tegenstemmen op andere agendapunten

In uitzonderlijke gevallen kan TEGEN de bestuursaanstelling, decharge van het bestuur, het aannemen van het jaarverslag, of het beloningsvoorstel worden gestemd als de prestaties van een bedrijf ondermaats zijn en via de reguliere dialoog geen gehoor wordt gegeven aan onze vragen. Columbia Threadneedle heeft in haar richtlijnen opgenomen wanneer zij deze optie gebruikt, bijvoorbeeld bij onvoldoende voortgang op het ontwikkelen van klimaatbeleid en transparantie. Wanneer deze stem tegen het advies van het bestuur in is, stuurt Columbia Threadneedle altijd een rationale van de tegenstem; in bovenstaande gevallen zal deze rationale aan de gefrustreerde dialoog worden gekoppeld. Dit gebeurt bijvoorbeeld in gevallen als er geen aandeelhoudersresolutie is ingediend of niet is geaccepteerd op de agenda, en we dus niet op het onderwerp direct kunnen stemmen. Dit kan ook wanneer uit eerdere ervaringen blijkt dat de stem VOOR een resolutie niet het gewenste effect had, om een aandeelhoudersresolutie meer kracht bij te zetten. In het ultieme geval kan tot desinvestering worden overgegaan. BPDFD heeft die mogelijkheid reeds in het MVB-beleid verwerkt bij onsuccesvolle engagement.

3.5 Onsuccesvolle beïnvloeding middels stemmen: desinvestering

De koppeling van desinvestering na onsuccesvolle dialoog in combinatie met tegenstemmen is als volgt gedefinieerd:

“Bij de tweede tegenstem tegen het bestuur of (verantwoordelijk gehouden) bestuurder met als reden onvoldoende voortgang op de gevraagde acties in dialoog of eerdere aandeelhoudersresoluties, zal in principe tot desinvestering worden overgegaan als die stem en dialoog niet tot verandering heeft geleid. Er is dan gebleken dat onze invloed onvoldoende verandering teweeg heeft gebracht.”

Een tegenstem van het bestuur is een krachtig signaal en geeft eigenlijk een stem van wantrouwen weer. In bedrijven met besturen of bestuursleden waar we twee keer een stem van wantrouwen hebben afgegeven, willen we niet langer beleggen.

Zonder duidelijke aanwijzing dat binnen afzienbare tijd voortgang mag worden verwacht op het onderwerp van dialoog en stemmen, zal de onderneming worden uitgesloten. Het finale oordeel zal aan de Commissie Vermogensbeheer worden voorgelegd.

Er zal na uitsluiting jaarlijks worden getoetst of de onderneming voortgang boekt op het onderwerp en de dialoog of er reden is aan te nemen dat de strategie, het bestuur, of de doelstellingen van het bestuur, zijn veranderd.

3.6 Het publiceren van stemvoornemens

Het publiceren van stemvoornemens geeft een signaal af aan andere beleggers over onze denkrichting. Pensioenfonds Detailhandel vindt het belangrijk om transparant te zijn over het stembeleid. Echter, het stemproces kent zeer korte tijdslijnen. Dit zorgt ervoor dat het openbaar maken van stemmen onder tijdsdruk en foutgevoeligheid te lijden heeft. Daarom heeft Pensioenfonds Detailhandel het beleid alleen in uitzonderlijke gevallen pro-actief stemvoornemens te publiceren. Dit beperkt fouten en administratieve lasten. Als peers of partners binnen onze samenwerkingen, stakeholders, of ondernemingen zelf, vragen hoe we zullen stemmen op specifieke stemitems, geven we stemvoornemens af als onze beslissing al is genomen.

3.7 Rapportage en Transparantie

Pensioenfonds Detailhandel vindt het belangrijk om transparant te zijn over het stemgedrag. Op de website maken we daarom al onze stemmen openbaar en publiceren we elk jaar uitgebreid over de resultaten van ons stembeleid. Het Pensioenfonds streeft ernaar de komende jaren het stemgedrag, het stembeleid en de stemrapportages specifiek voor Detailhandel in te richten. Het is ook de ambitie op de stemmonitor beter begrijpbaar en navigeerbaar te maken.

8.3 Due diligence proces beschrijving

Wat is due diligence?

Van ondernemingen wordt verwacht dat zij hun risico's in internationale handelstketens in kaart brengen. Zo kunnen ondernemingen deze risico's voorkomen, aanpakken of stoppen en daar over communiceren. Dit wordt 'due diligence' genoemd. De letterlijke betekenis van due diligence is 'gepaste zorgvuldigheid'.

Wat betekent due diligence voor Pensioenfonds Detailhandel?

Pensioenfonds Detailhandel heeft een zogenaamd due diligence proces ingericht. Wat betekent, dat we op gepaste wijze onderzoeken hoe we negatieve gevolgen van onze beleggingen op het gebied van: werknemers, mensenrechten, het milieu, omkoping, consumenten en goed ondernemingsbestuur die verband kunnen houden met activiteiten, toeleveringsketens en andere zakelijke relaties van die beleggingen kunnen voorkomen en aan kunnen pakken. Daarbij onderzoeken wij activiteiten die verband kunnen houden met de beleggingen, waaronder de toeleveringsketens. De basis hiervoor wordt gevormd door de OESO-richtlijnen en de Guiding Principles on Business and Human Rights van de Verenigde Naties (UNGP's). In deze bijdrage leggen wij uit waarom due diligence belangrijk is en hoe we dat doen.

Waarom heeft Pensioenfonds Detailhandel een due diligence proces ingericht?

Pensioenfonds Detailhandel belegt wereldwijd

Pensioenfonds Detailhandel belegt wereldwijd in aandelen en leningen van duizenden ondernemingen en overheden. Daarnaast belegt het pensioenfonds een klein gedeelte van de portefeuille in vastgoedfondsen, beursgenoteerd vastgoed en in hypotheekleningen. Wij beleggen daarmee in allerlei sectoren over de hele wereld. Alleen in controversiële wapens wordt principieel niet belegd. Deze ondernemingen sluiten we uit. Binnen de overige beleggingen maken wij ook steeds scherpere keuzes: ook dat is onderdeel van due diligence.

De impact van onze beleggingen

De beleggingen van het pensioenfonds zijn gelinkt aan bedrijfsactiviteiten in Nederland en het buitenland. Bij die bedrijfsactiviteiten horen positieve aspecten: er wordt werkgelegenheid gecreëerd, er worden producten gemaakt en er wordt belasting betaald. Maar er zijn mogelijk ook negatieve gevolgen van die bedrijfsactiviteiten voor: werknemers, omwonenden, en andere belanghebbenden op het gebied van mensenrechten, milieu, corruptie, verantwoorde consumptie en goed ondernemingsbestuur.

Wij vinden het belangrijk om de negatieve gevolgen, die verband houden met de bedrijfsactiviteiten van een onderneming, hun toeleveringsketens en andere zakelijke relaties, te voorkomen en aan te pakken. Ondernemingen waarin wij beleggen, moeten daarom op ons verzoek een due diligence proces inrichten. Datzelfde doen wij ook voor onszelf, zodat we begrijpen waar onze beleggingen gelinkt worden aan mogelijke negatieve impact en we kunnen bepalen hoe we daar actie op ondernemen.

De OESO-richtlijnen en UNGP's

In de OESO-richtlijnen voor Multinationale ondernemingen wordt beschreven hoe ondernemingen due diligence kunnen toepassen gebaseerd op risicoanalyse. Ons due diligence proces is ingericht op basis van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en het bijpassende richtsnoer voor institutionele beleggers. De Guiding Principles on Business and Human Rights van de Verenigde Naties (UNGP's) zijn daarnaast een belangrijk uitgangspunt. Hierin wordt beschreven op welke wijze van ondernemingen wordt verwacht dat zij mensenrechtenschendingen in hun toeleveringsketen en eigen bedrijfsactiviteiten onderzoeken en aanpakken. Een belangrijk aspect bij het volgen van deze richtlijnen is het bepalen van de zwaarte en ernst van deze schendingen: ernstige schendingen krijgen meer aandacht in due diligence. De zwaarte van de schendingen wordt bepaald op basis van de schaal, reikwijdte, mate van onomkeerbaarheid en de mate van waarschijnlijkheid van de negatieve impact.

Samenwerking

Deze OESO-richtlijnen en de UNGP's zijn samengebracht in de afspraken onder het IMVB (Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen)-convenant van de pensioensector. Daarin werken pensioenfondsen, NGO's, vakbonden en verschillende ministeries samen om te zorgen dat pensioenfondsen op een goede manier due diligence uitvoeren. Samen roepen deze verschillende organisaties ondernemingen op dit ook te doen. Pensioenfonds Detailhandel heeft het initiatief ondertekend. *Zie onze website voor meer informatie over deze richtlijnen en het convenant.*

Thematische aandachtsgebieden

Wij vinden het belangrijk om onze kennis verder uit te bouwen en op de hoogte te zijn van nationale en internationale ontwikkelingen. Daarom zijn we direct, of indirect via onze uitvoerder, betrokken bij allerhande samenwerkingsverbanden. Binnen het IMVB-convenant werken we samen met NGO's en vakbonden om zo ook andere stakeholders te horen. Voor de richting van ons MVB-beleid is tenslotte de stem van onze deelnemers belangrijk: we onderzoeken uitgebreid wat zij belangrijk vinden en passen hun voorkeuren toe in ons beleggingsbeleid.

Daarom is in ons beleggingsbeleid focus aangebracht op 4 Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties. Dat zijn:

- SDG 8: Eerlijk werk en economische groei
- SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie
- SDG 13: Klimaatactie
- SDG 16: Vrede, justitie en sterke publieke diensten.

Link tussen het behalen van de SDG's en het voorkomen van negatieve impact

Uit ons risico-onderzoek en uit het onderzoek naar voorkeuren van deelnemers, blijkt dat binnen de door ons gekozen SDG's de meeste positieve winst te behalen is door een bijdrage te leveren aan het behalen van deze doelen, maar ook dat deze focus risico's op misstanden mitigeert. Immers, als bedrijven zich inzetten voor het betalen van een leefbaar loon, wordt het risico op armoede en bijbehorende misstanden verkleind (SDG 8: Eerlijk Werk en Economische Groei). Als ondernemingen zich inzetten voor het verkleinen van hun CO₂-voetafdruk en bij-

dragen aan SDG 13 (Klimaatactie), worden daarmee de risico's op klimaatverandering gemitigeerd.

De 2030 Sustainable Development agenda is daarom een belangrijk uitgangspunt in ons due diligence beleid. Hetzelfde geldt voor andere sector- of thema specifieke richtlijnen. Denk aan de ILO-kernconventies op het gebied van arbeidsrechten, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het Klimaatakkoord van Parijs en de OESO-sectorrichtsnoeren.

Hoe heeft Pensioenfonds Detailhandel de 6 due diligence stappen geïntegreerd in de verschillende beleggingscategorieën?

Pensioenfonds Detailhandel geeft hieronder weer hoe de zes stappen van het due diligence proces zijn ingericht. Voor zover dit afwijkt in verschillende beleggingscategorieën, is dit ook meegenomen.

Due diligence per beleggingscategorie

Omdat Pensioenfonds Detailhandel grotendeels in beursgenoteerde producten (beursgenoteerde aandelen, bedrijfsobligaties, en staatsobligaties) belegt, gaat een groot gedeelte van onze inspanning om due diligence uit te voeren naar deze categorieën. Uit onderzoek blijkt dat zich hier het grootste risico concentreert, omdat wij via die beleggingen zijn verbonden met internationale waardenketens in hoog risicosectoren. Bijvoorbeeld omdat de aard van het werk, of de regio waarin bedrijfsactiviteiten zich afspelen, risico's op negatieve impact met zich meedragen. Overigens bezitten wij vaak maar een fractie van de aandelen of leningen; onze invloed is dus beperkt. Daarom gaan we op zoek naar manieren om onze invloed te vergroten.

In de niet-beursgenoteerde categorieën (merendeels private vastgoedfondsen en hypotheek) doen we dat door de integratie van de vier SDG's en vragen wij van onze managers due diligence uit te voeren. Via de private vastgoedportefeuille investeren wij in Nederlands vastgoed; binnen de hypotheekportefeuille in Nederlandse hypotheek. Hoewel we daar aandacht hebben voor duurzaamheid, er onze beleggingskeuzes op maken en met vastgoedmanagers de dialoog aangaan over maatschappelijk verantwoord ondernemen, blijkt uit onze risicoanalyse dat de kans op ernstige schendingen, zoals bedoeld door de OESO-richtlijnen en UNGP's, kleiner is. Wel is onze invloed in deze categorieën groter,

omdat we bijvoorbeeld een plaats hebben in het Investment Committee. Daarom kent het due diligence proces in de verschillende categorieën een andere aanpak.

Stap 1: Integreer maatschappelijk verantwoord ondernemen in beleid en managementsystemen

Pensioenfonds Detailhandel heeft maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) stevig verankerd in de organisatie.

- Het bestuur van het pensioenfonds heeft negen beleggingsovertuigingen vastgesteld. Deze dienen als basis voor het strategisch beheer van de beleggingsportefeuille en de inrichting van de beleggingsorganisatie. De beleggingsovertuigingen vormen de basis voor het nemen van beleggingsbeslissingen. Twee beleggingsovertuigingen verwijzen expliciet naar het integreren van MVB in het beleggingsproces. Dat is beleggingsovertuiging 8: Het beleid op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen van Pensioenfonds Detailhandel sluit aan bij de normen en waarden van de deelnemers van het fonds. En beleggingsovertuiging 9: Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat het integreren van ESG-factoren bijdraagt aan langetermijnwaardecreatie. Daarmee is MVB op het hoogste niveau verankerd in het beleggingsbeleid.
- Ook op het hoogste niveau is de verantwoordelijkheid van het MVB-beleid verankerd. In het MVB-beleid is vastgelegd dat het bestuur van het pensioenfonds verantwoordelijk is voor het MVB-beleid en het behalen van de hierin geformuleerde doelstellingen. Voor de precieze governance per onderdeel, verwijzen we naar onze website. Hierin is onder meer opgenomen, dat de uitvoering van due diligence door het bestuursbureau wordt georganiseerd.
- In het MVB-beleid is de onderschrijving van de OESO-richtlijnen en de UNGP's vastgelegd. Daarnaast staat de integratie van de 4 focus-SDG's in de beleggingsportefeuille centraal. Om dat te bewerkstelligen zijn er doelstellingen en bijbehorende KPI's geformuleerd. Het behalen van deze doelstellingen is de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.
- Pensioenfonds Detailhandel evalueert en monitort de uitvoering. Die is vastgelegd in overeenkomsten met de uitvoerders. Bijvoorbeeld hoe ze moeten rapporteren.
- Op alle beleggingen is ons uitsluitingsbeleid van toepassing. Voor uitsluitingen gebruikt onze Responsible Engagement Overlay Manager Columbia Threadneedle de data van Sustainalytics. Door deze uitsluitingslijst te controleren en te integreren in de systemen van onze vermogensbeheerder BlackRock en de limieten van onze custodian Northern Trust, zijn uitsluitingsgronden in alle lagen van de beleggingsorganisatie geïntegreerd.

Stap 2: Identificeer en beoordeel risico op negatieve impact:

Het identificeren en beoordelen van risico in beursgenoteerde categorieën (aandelen en obligaties):

- Onze Responsible Engagement Overlay Manager, Columbia Threadneedle, voert due diligence risicoidentificatie uit door onze aandelen en obligatieportefeuilles te screenen op incidenten, controverses en overtredingen van internationale normen. Daarbovenop worden ze gecontroleerd op thematische onderwerpen. Specifiek nog; op de bijdrage of risico's van de door ons geprioriteerde SDG's. Dit onderzoek doet Columbia Threadneedle tweejaarlijks of op aanvraag vaker. Columbia Threadneedle rapporteert over de ESG-risico's en scores op portefeuilleniveau. Ook rapporteert Columbia Threadneedle op ondernemingsniveau over de grootste bijdragers aan deze scores en controverses, gebruikmakend van data en de methodologie van provider MSCI.
- FTSE Russel heeft voor Pensioenfonds Detailhandel een aantal duurzame op maat gemaakte portefeuilles gemaakt die gericht zijn op de 4 SDG's waar we aan willen bijdragen. Bedrijven worden binnen de index gewogen op hun specifieke scores op de 4 SDG's. Ondernemingen met een hogere score krijgen meer gewicht in de index (daar beleggen we meer in), ondernemingen die slechter scoren krijgen minder gewicht (daar beleggen we minder, of helemaal niet meer in).

Wanneer Pensioenfonds Detailhandel een nieuw mandaat met een op maat gemaakte index overweegt, wordt ook risico-onderzoek uitgevoerd en het risicoprofiel van de nieuwe index beoordeeld. Met dit onderzoek kan het pensioenfonds identificeren welke risico's door het creëren van een duurzame index worden verminderd. In de komende jaren breiden we onze duurzame indices in beursgenoteerde categorieën uit. Voor zover het mogelijk is, willen wij eind 2022 al onze indices hebben aangepast. Lees hier meer over die op maat gemaakte indices. Het identificeren en beoordelen van risico in niet-beursgenoteerde categorieën:

- Voor de private vastgoedfondsen geldt dat onze vastgoedadviseur Finance Ideas verantwoordelijk is voor het onderzoeken van risico's in onze portefeuille: het rapporteren van de MVB-kwaliteiten en voortgang van elk van de fondsen en managers. Ook dit geschiedt op basis van de door Pensioenfonds Detailhandel gekozen 4 SDG's. Finance Ideas heeft hiervoor in 2020 een plan opgesteld.

Stap 3: Gebruik invloed om potentiële negatieve impact te voorkomen of te verminderen

Pensioenfonds Detailhandel heeft een aantal acties (of 'instrumenten') om negatieve invloed te voorkomen of te verminderen. Namelijk het maken van beleggingskeuzes, het aanwenden van actief eigenaarschap (stemmen en het voeren van dialoog) en het beïnvloeden van uitvoeringspartners en fondsmanagers in de illiquide categorieën.

Beleggingskeuzes:

- In samenwerking met indexprovider FTSE Russel hebben wij op maat gemaakte indices gecreëerd voor de aandelenportefeuilles. Het is de ambitie eind 2022 voor zover mogelijk alle indices op maat te laten maken.
- Deze indices richten zich op de vier SDG's gekozen door Pensioenfonds Detailhandel. Het betekent dat we meer investeren in bedrijven die goed scoren op de bijdragen aan deze SDG's, en minder in ondernemingen die niet goed scoren. Tevens hebben we doelstellingen en KPI's

vastgelegd in deze beleggingsportefeuilles, bijvoorbeeld het vergroten van groene omzet, en het verkleinen van de CO₂-uitstoot.

- In niet-beursgenoteerde categorieën: door uitgebreide due diligence bij het aanstellen van een nieuwe manager, zoals het monitoren, evalueren van het gedrag en de prestaties van de manager na de investering (bij vastgoedinvesteringen wordt dit gedaan door onze adviseur Finance Ideas), en het vastleggen van rapportage- en kwaliteitsvereisten (bijvoorbeeld GRESB-score).

Aangaan van de dialoog

- In onze beursgenoteerde aandelenportefeuille en beursgenoteerde bedrijfsobligatieportefeuille gaat onze Responsible Investment Overlay Manager Columbia Threadneedle namens Pensioenfonds Detailhandel het gesprek aan met honderden bedrijven per jaar. De selectie van deze bedrijven gebeurt op basis van onderzoek van risico's in onze portefeuille (en die van andere klanten) en na consultering van ons en andere klanten. We gaan in gesprek wanneer:

1. Het bedrijf betrokken is bij negatieve impact door eigen handelen, of indirect middels de bedrijfsvoering.
2. Een bedrijf slecht scoort op MVO-beleid en daarmee mogelijk in de toekomst negatieve impact veroorzaakt.
3. Een bedrijf actief is in een sector waar per definitie maatschappelijke winst te behalen valt, risico op controverses en incidenten bestaan of systemische problemen in de toeleveringsketen zijn. Deze manier van 'engagen' heet thematisch engagement.

Hoe deze dialoog precies in zijn werk gaat en op welke manier we dat monitoren, lees je op onze website.

Naast de dialoog via onze Responsible Investment Overlay Manager Columbia Threadneedle, willen wij extra aandacht voor engagement. Om die reden zijn wij betrokken bij:

- Het Dutch Engagement Network (DEN), specifiek gericht op het thema waterschaarste;

- De werkgroep Cases van het IMVB-convenant, specifiek gericht op de meest ernstige controverses bij de beleggingen van pensioenfondsen. Samen met NGO's en vakbonden wordt gewerkt aan het mitigeren van negatieve impact op onderwerpen waar pensioenfondsen alleen slecht voortgang op kunnen boeken;
- De samenwerking Global Real Estate Engagement Network (GREEN) voor engagement in beursgenoteerd en niet-beursgenoteerd vast goed.
- In het dialoogbeleid is beschreven wat we kunnen doen om onze invloed te vergroten. Daarbij heeft het zoeken naar en aangaan van samenwerkingen vaak onze voorkeur.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen:

- Naast het aangaan van de dialoog brengen we wereldwijd onze stem uit op aandeelhoudersvergaderingen en zijn wij open over ons stembeleid en stemgedrag. Uitgangspunt voor het stembeleid: behouden en verbeteren van langetermijnwaardecreatie.
- In onze stemprincipes, stemrichtlijnen en stemuitvoering hebben we extra aandacht voor MVB-onderwerpen. Ingediende aandeelhoudersresoluties op MVB-gebied worden met extra zorgvuldigheid beoordeeld.
- Pensioenfonds Detailhandel heeft vastgelegd hoe aandeelhoudersresoluties worden beoordeeld. Hierin wordt ook de negatieve impact op belanghebbenden als belangrijke overweging meegewogen (niet alleen materiele onderwerpen voor de onderneming zelf).
- Daarin is ook vastgelegd op welke wijze escalatie na onsuccesvolle dialoog of onsuccesvolle stemmen op aandeelhoudersvergadering wordt gebruikt; bijvoorbeeld een tegenstem op de aanstelling van het bestuur.

Stap 4: Monitor de toepassing en resultaten

Pensioenfonds Detailhandel wordt door de uitvoerders van het due diligence proces op de hoogte gehouden van de resultaten van de beleggingskeuzes, uit-

sluitingen, dialoog, stemmen en voortgang van de MVB-doelstellingen in de private vastgoedfondsen. Dit gebeurt periodiek: in de meeste gevallen elk kwartaal en uitgebreidere jaarlijkse rapportages. Daarnaast is Pensioenfonds Detailhandel in gesprek met elk van de uitvoerders om hun eigen beleid te verbeteren, en de voortgang van de acties te toetsen. De monitoring is vastgelegd in de governance van het MVB-beleid.

Stap 5: Communiceer: wees transparant over de aanpak en resultaten

Pensioenfonds Detailhandel heeft zich gecommitteerd om open en transparant over de resultaten van het MVB-beleid en het due diligence proces te rapporteren. Tenminste willen we voldoen aan de transparantievereisten vanuit het IMVB-convenant. Dit doen we door te communiceren op de volgende manieren:

- Website: publicatie van ons beleid, en de resultaten van het beleid, zoals de kwartaal engagement rapporten, de live-bijgewerkte stemmonitor, de uitsluitingslijst en de lijst met beleggingen per kwartaal.
- Jaarverslag: in het jaarverslag legt Pensioenfonds Detailhandel verantwoording af over de inspanningen en resultaten op het gebied van due diligence. Dat doen we kwantitatief (het aantal gevoerde dialogen, het aantal behaalde doelstellingen in deze dialogen), maar ook kwalitatief (om zo een beeld te schetsen van het type dialoog op specifieke thema's).
- Tenslotte gebruiken wij communicatie-uitingen gericht op de belanghebbenden van Pensioenfonds Detailhandel om periodiek informatie te verstrekken over de voortgang en resultaten van het MVB-beleid. Denk daarbij aan Jij&Wij magazine (gericht op deelnemers), de Pensioenkrant (gepensioneerden) en De Werkgever.

Pensioenfonds Detailhandel werkt aan de constante verbetering van de rapportage en dringt bij uitvoerders ook aan op begrijpelijke en voldoende informatie in het publieke domein.

Stap 6: Zorg voor herstel en verhaal, draag hieraan bij of dring hierop aan.

We dringen aan op herstel en verhaal bij het voeren van de dialoog met ondernemingen, wanneer negatieve impact wordt veroorzaakt door de ondernemingen waarin we beleggen. Dit is onderdeel van het dialoogbeleid.

In het uitzonderlijke geval dat we zelf betrokken zijn bij negatieve impact maken we herstel en verhaal mogelijk. De manier waarop Pensioenfonds Detailhandel belegt, maakt die situatie niet erg waarschijnlijk, omdat we in principe alleen 'gelinkt' zijn aan negatieve impact.

Tenslotte: Hoe gaat due diligence samen met het onderzoeken van financieel risico?

Het is belangrijk dat we rekenschap geven over de wijze waarop onze beleggingen zijn betrokken bij negatieve impact. Daarom heeft Pensioenfonds Detailhandel het due diligence proces ingericht. Maar, dat is de andere

kant van het verhaal, de wereld heeft ook invloed op onze beleggingen. Om te zorgen voor een goed pensioen, is het van belang dat deze zogeheten financiële risico's ook in kaart worden gebracht. In het geval van klimaatverandering, is het belangrijk dat we als pensioenfonds de negatieve gevolgen voor de wereld begrijpen, bijvoorbeeld door extreem weer, of zeespiegelstijging. Deze ontwikkelingen hebben consequenties voor de bedrijven en gebouwen waarin wij beleggen en wellicht zelfs voor de waarde van die beleggingen.

Op onze website leggen we uit hoe we MVB-risicomanagement uitvoeren, waarin we deze 2 risico-aspecten van MVB meenemen.

Pensioenfonds Detailhandel gebruikt hiervoor bestaande producten en diensten in de markt. Op regelmatige basis onderzoeken we de mogelijke inzet van nieuwe instrumenten, zodat we altijd de laatste informatie tot onze beschikking hebben. Daarin hebben we contact met andere pensioenfonds, deelnemers, onderzoekers, en experts.

